

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Ochrana dítěte ohroženého domácím násilím

Bakalářská práce

Autor: Markéta Žilková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Markéta Žilková
Studium:	P16P0730
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	Ochrana dítěte ohroženého domácím násilím
Název bakalářské práce AJ:	Protection of a child endangered by domestic violence

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V bakalářské práci je obsažena charakteristika domácího násilí, pachatele a dítěte jako přímé a nepřímé oběti. Dále se zabývá vývojem ochrany dítěte, právní ochranou a jinou pomocí dítěti ohroženému domácím násilím. V této práci je také zmíněn nepříznivý dopad domácího násilí právě na dítě i celou jeho rodinu a následná péče o ně. Pro empirickou část jsou využity polostrukturované rozhovory.

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2010. 183 s. ISBN 9788073677398. STŘÍLKOVÁ, P., FRYŠTÁK, M. Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím. Ostrava: Key Publishing, 2009. 91 s. ISBN 9788074180200. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol. Domácí násilí. Praha: Portál, 2011. 192 s. ISBN 978-80-7367-690-2. ŠPECIÁNOVÁ, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: LINDE s.r.o., 2003. 156 s. ISBN 80-8613-144-0.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent:	Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.
Datum zadání závěrečné práce:	22.1.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 14. 4. 2020

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat PhDr. Daniele Květské, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a ochotu. Dále děkuji informantům za poskytnutí rozhovorů a rodině za podporu.

Anotace

ŽILKOVÁ, Markéta, 2020. *Ochrana dítěte ohroženého domácím násilím*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. 78 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se soustřeďuje na dítě ohrožené domácím násilím, na jeho potřeby a ochranu. V práci je popsán syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, jehož formy souvisí s domácím násilím páchaném na dětech. V první části je popsáno domácí násilí a jeho účastníci, jimiž jsou pachatel a dítě jako přímá či nepřímá oběť. Právě na dítě mívá domácí násilí největší dopady, jež jsou zde také uvedeny. Na ochranu před domácím násilím je v České republice potřeba právní zakotvení, podstatnou roli pak hrají tři pilíře systému pomoci a instituce zapojené do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím. Význam v této oblasti má orgán sociálně-právní ochrany dětí, instituce zaměřené na primární prevenci, instituce poskytující poradenství, terapii a jiné sociální služby.

Cílem výzkumné části je pomocí rozhovorů komparovat postoje odborníků z různých institucích zapojených do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím na současný stav a vývoj problematiky domácího násilí.

Klíčová slova: ohrožené dítě, domácí násilí, ochrana, pachatel, oběť.

Annotation

ŽILKOVÁ, Markéta, 2020. *Protection of a child endangered by domestic violence*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové. 78 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis focuses on a child at risk of domestic violence, its needs and protection. The thesis describes the syndrome of a mistreated, abused and neglected child, whose forms are related to domestic violence against children. The first part also describes domestic violence and participants, who are the perpetrator and the child as a direct or indirect victim. Domestic violence has the greatest impact on the child, which is also mentioned here. Legal protection is needed in the Czech Republic to protect against domestic violence. The three pillars of the aid system and institutions involved in the protection of a child at risk of domestic violence play an essential role. The authority of socio-legal protection of children, primary prevention institutions, institutions providing counselling, therapy and other social services are important in this area.

The aim of the research part is to use the interviews to compare the attitudes of experts from various institutions involved in the protection of children at risk of domestic violence on the current state and development of the issue of domestic violence.

Key words: endangered child, domestic violence, protection, offender, victim.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	10
1 Vymezení základních pojmů souvisejících s problematikou ohroženého dítěte	12
1.1 Ohrožené dítě	12
1.2 Základní potřeby dítěte	13
1.3 O syndromu týraného zneužívaného a zanedbávaného dítěte	15
2 Dítě jako účastník domácího násilí.....	19
2.1 Definice pojmu domácí násilí	19
2.2 Subjekty domácího násilí.....	20
2.3 Následky domácího násilí na dětech.....	23
3 Právní ochrana před domácím násilím	26
3.1 Základní pilíře systému pomoci.....	27
4 Instituce zapojené do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím	33
4.1 Instituce zaměřené na primární prevenci	33
4.2 Poradenství a terapie	35
4.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	37
4.4 Sociální služby	39
5 Empirické šetření.....	43
5.1 Hlavní cíl a výzkumné dílčí cíle	43
5.2 Metodologie výzkumného šetření.....	45
5.3 Popis výzkumného vzorku.....	46
5.4 Analýza rozhovorů.....	47
5.5 Závěrečné vyhodnocení výzkumného šetření.....	67
Závěr.....	70
Seznam knižních zdrojů	72

Seznam internetových zdrojů	76
Seznam tabulek.....	78

Úvod

O problematiku domácího násilí jsem se začala více zajímat na vysokoškolské praxi v organizaci pomáhající obětem domácího násilí NOMIA, z.ú. Byla jsem příjemně překvapená snahou něco změnit, profesionálním a citlivým přístupem, a tak jsem z praxe odcházela plná ideálů do budoucího profesního života. V jiné instituci jsem dostala příležitost pracovat s dětmi z dětských domovů a byla jsem znepokojena z vyprávění dětí, kolik z nich doma prožilo určitou formu násilí, byly to téměř všechny. I přes tuto skutečnost jsem se stala svědkem, jak pracovnice instituce pověděla jednomu z dětí: „*Nedivím se, že tě máma opustila, když takhle zlobíš!*“. Matka dítěte zemřela, otec užíval návykové látky, dítě týral a zanedbával, což pracovnice nevěděla. Udivoval mě neprofesionální přístup některých zaměstnanců. Je velmi nešťastné, že mnohé instituce se snaží ohroženým dětem pomoci, budovat u nich pocit bezpečí a navrátit je do běžného života, zatímco v jiných institucích tyto snahy, ač třeba nechtěně, bourají. Zmiňovaná zkušenost mi byla inspirací pro napsání této bakalářské práce, včetně její výzkumné části.

Cílem celé práce je zhodnotit praxi ochrany dítěte ohroženého domácím násilím v kontextu sociální práce v České republice. Sociální patologie a prevence úzce souvisí s prací sociálního pracovníka, ten se musí dobře orientovat v sociálně patologických jevech jakým je i domácí násilí a náplní jeho práce může být mimo jiné primární, sekundární i terciální prevence, jak je zřejmé ze čtvrté kapitoly. Teoretická část práce by měla vystihovat praxi nejen ve sféře sociální práce, ale i v rámci interdisciplinární spolupráce, která je pro řešení domácího násilí podstatná. Soustředím se nejprve na vymezení pojmů stěžejních pro danou problematiku, jimiž je ohrožené dítě a jeho potřeby, které jsou ohroženy, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, dále se dostávám k definici pojmu domácí násilí a vymezení subjektů domácího násilí jimiž je agresor a přímé či nepřímé oběti. Představuji psychické i fyzické následky domácího násilí, se kterými odborníci pracují. Pomoci obětem domácího násilí se začínám věnovat ve třetí kapitole, kde představuji stručný vývoj problematiky v českém právu, pozornost věnuji některým zákonům a předběžným opatřením, které jsou součástí právního systému pomoci před domácím násilím, stejně tak jako intervenční centra a policie. Čtvrtá kapitola je stěžejní, je zde popsána role orgánu sociálně právní ochrany

děti a výčet institucí, které svou preventivní činností, poradenstvím, terapií a dalšími sociálními službami zajišťují ochranu dítěti, jenž je ohrožené domácím násilím.

V empirické části, která navazuje na teoretickou je cílem komparovat postoje odborníků šesti různých institucí zapojených do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím na současný stav a vývoj problematiky domácího násilí. Informace, které by měly pomoci k splnění čtyřech dílčích cílů, a tak i hlavního výzkumného cíle, jsou získány formou polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumná část, které je věnována převážně druhá polovina práce, by měla přinést podněty ke zlepšení současné situace v různých sférách ochrany dítěte ohroženého domácím násilím. Přínos by tak z celé práce měli mít hlavně specialisté v oblasti problematiky domácího násilí, ale i odborníci a pracovníci různých institucí, kteří se přímo na tuto problematiku nespecializují, avšak mohou hrát důležitou roli v práci s dítětem ohroženým domácím násilím.

1 Vymezení základních pojmů souvisejících s problematikou ohroženého dítěte

V první kapitole teoretické části se zabývám ohroženým dítětem a pojmy s tímto pojmem úzce spojené, to zejména proto, abych zdůraznila postavení dítěte ve společnosti, ukázala jeho křehkost a důležitost jeho ochrany. Je třeba ho chránit zejména před formami ohrožení jako je týrání, zneužívání a zanedbávání, které také souvisí s domácím násilím. Dítě je sice vymezené a chráněné naším právem, ale i přesto se stává ohroženým mnohdy i rodinou, která je pro jeho vývoj tak podstatná.

1.1 Ohrožené dítě

V českém právu se pojem dítě či nezletilá osoba vymezuje hned v několika dokumentech. V trestním zákoníku (Zákon č. 40/2009 Sb., §126, 2019, online) je za dítě považována osoba mladší osmnácti let. V Úmluvě o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb., čl.1) *„se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“* Nový občanský zákoník (Zákon č. 89/2012 Sb., §30) pak říká: *„plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství.“*

Pojem dítě není definováno pouze v právní rovině. V Pedagogickém slovníku Průcha et al. (2009) popisuje dítě jako jedince v životní fázi od narození do období adolescence. Jedná se o fázi dětství, je to počáteční období života každého jedince, kdy probíhá intenzivní tělesný, emocionální, sociální, intelektuální a jazykový vývoj. Na tomto formování rozhodujících rysů osobnosti člověka má nejzásadnější vliv rodina, širší sociální prostředí a také školní prostředí. Podle dalších pojetí je za dítě považován i jedinec v prenatálním období vývoje člověka. Pojem dítě je popisován a zkoumán nejen v pedagogice. Jak uvádí Jedličková (In Bělík, Hoferková, Kraus et al., 2017), pojem je **jedním ze základních pojmů pedagogických věd**, ale je předmětem zájmu i jiných oborů, a proto se vymezení pojmu, zejména ve vztahu k věku jedince, může z těchto

důvodů lišit. Za měřítko dělení vývoje dítěte považuje především jeho duševní a tělesný vývoj s přihlédnutím k charakteristice sociálního vývoje.

Pojem ohrožené dítě zdomácněl v **oblasti sociální práce** a může být nahrazován pojmy jako dítě ve zvlášť obtížné situaci, dítě v nouzi nebo dítě se zvláštními (speciálními) potřebami. Ohrožující situace se týkají především životního stylu jedinců, rodin, sociálních skupin a jejich prostřednictvím také dětí. Důležitým znakem je to, že děti si tyto obtížné situace nevolí samy, ale jsou do nich vtaženy a většinou není v jejich silách se z takových podmínek vyprostit (Matoušek et al., 2013). Ohroženým dítětem lze rozumět dítě, u kterého **nejsou naplněny základní potřeby**, nebo je ohroženo jejich naplňováním. V podmínkách České republiky jde zpravidla o dítě vystavené nevhodnému zacházení (např. týrání, zneužívání, zanedbávání, dítě jako svědek násilí mezi rodiči, soustavné popouzení dítěte vůči druhému rodiči), dítě vyrůstající v deprivujícím prostředí, vyrůstající mimo vlastní rodinu nebo dítě s poruchami chování (Matoušek a Pazlarová, 2016).

1.2 Základní potřeby dítěte

Aby bylo možné dítě chránit před ohrožením, je třeba vědět, co potřebuje a jaké podmínky jsou vhodné pro uspokojování jeho základních potřeb. Sikorová (2011) se zmiňuje o potřebách, které nejsou uspokojovány krátkodobě v intenzivní míře nebo dlouhodobě v menší míře, pak na to člověk reaguje prožitky nedostatku, nouze či omezování. Tento stav se nazývá **frustrace**, dítě však často příčinu frustrace nedokáže určit. **Deprivace** je pak vážnější důsledek nerespektování a neuspokojování potřeb dítěte. Kraus (2014) tvrdí, že v rodině by mělo docházet k uspokojování základních potřeb jedince, jelikož rodina patří mezi nejdůležitější sociální skupinu, pokud k uspokojování nedochází, dítě si může potřeby kompenzovat jinde a jinak.

Existuje mnoho druhů potřeb, pro účel práce se stejně jako Matoušek et al. (2013) omezím na základní dělení, a to na **biologické a psychické potřeby**. Zmiňuje se také o tzv. **zvláštních potřebách** některých ohrožených dětí, jedná se o potřeby plynoucí z určité zvláštnosti nebo odlišnosti dítěte či specifiky jeho životní situace (týrání, zneužívání, zanedbávání, sociální izolace, příslušnost k etnické minoritě atd.). K naplnění těchto potřeb je obvykle třeba speciálních opatření nebo terapeutických postupů zaměřených

nejen na dítě, ale i na jeho primární pečovatele, popřípadě na širší sociální a ekologické prostředí a jeho změnu.

Biologické potřeby

Správná strava, přiměřené teplo, stálé přístřeší, ochrana před škodlivými vlivy, čistý vzduch a voda patří k biologickým potřebám, a jestli je jejich naplňování u dítěte ohroženo by měl **posoudit sociální pracovník** na základě průzkumu mikrosystému, jde tedy nejčastěji o návštěvu rodiny dítěte, rozhovor a pečlivé pozorování. Zkoumá možnosti i omezení, které má bytový prostor, také se snaží zmapovat sociální prostory a osobní teritoria jednotlivých členů domácnosti. Pomoc mu zde může také poskytnout zkušený **dětský lékař**. Z mezosociálních systémů zkoumá zejména sociální systémy mateřské nebo základní školy, vrstevnických skupin, které dítě navštěvuje a zda jsou vzhledem k zdravotnímu stavu dítěte dostupné, nebo zda musí překonávat bariéry. Uvádí příklad, že je vhodné zkoumat, zda dítě, jehož zdravotní stav vyžaduje specifickou dietu, může ve školní jídelně tuto dietu dodržovat (Matoušek et al., 2013).

Psychické potřeby

U nás se psychickými potřebami u dětí zabývali především Langmeier a Matějček (2011), ti vycházejí z předpokladu, že tendencí organismu je potřeba aktivního styku s prostředím, jedinec je aktivní a jeho aktivita je zaměřena k světu a věcem v něm, ovšem v této aktivitě je i podstata sebeuvědomění. Na nejzákladnější úrovni se tato tendence organismu k aktivnímu styku se světem projevuje v úsilí o navázání, udržení a rozšíření globální interakce s prostředím, je tu tedy **potřeba určité úrovně celkové vnější stimulace** na všech stupních vývoje. Určitá hladina stimulace je dítětem vyhledávána, má pozitivní afektivní i zpevňující hodnotu, avšak nedostatek a nadbytek podnětů jsou subjektivně nepříjemné a vyvolávají reakce nezájmu nebo snahu po obnovení optimální podnětové úrovně. Poté dává dítě najevo úsilí najít smysl v rozdílném uspořádání podnětů, najít jejich funkční hodnotu, směr a význam jejich změn, objevit význam poměru minulé a přítomné podnětové situace. Vytváří se tedy **potřeba vnější struktury** (smysluplné, postižitelné, diferencované struktury podnětů). Základní potřebou se stává i **potřeba specifického sociálního objektu** (potřeba závislosti, připoutání, lásky), k němuž se dítě váže specifickým a stabilním poutem, objektem bývá nejprve matka a později i jiné významné objekty sociálního zájmu (např. otec, rodina jako celek,

vrstevníci). Dítě také projevuje úsilí o aktivní vztah k sobě samému jako nositeli vši této aktivity uprostřed světa a v poměru k světu. Proniká tak v **potřebě osob nesociálního významu** přisuzovaného „já“ (potřeba nezávislosti, sebenaplnění, zajištění osobní integrity). Matějček (2005) tyto čtyři potřeby doplňuje o **potřebu životní perspektivy**, dítě potřebuje naději, smysl života a pocit otevřené budoucnosti.

Existuje **rozdíl mezi prací psychologa a sociálního pracovníka při posuzování** psychických potřeb u dítěte. Psycholog se zaměřuje na vyšetření a pozorování dítěte jako individuálního klienta a podle toho usuzuje, zda a do jaké míry jsou psychické potřeby uspokojeny. Sociální pracovník postupuje komplexněji a hodnotí celkovou situaci v rodině a v prostředí, kde se dítě pohybuje. Hledá a zkoumá silné i slabé stránky rodiny a snaží se identifikovat zdroje využitelné k lepšímu naplňování psychických potřeb (Matoušek et al., 2013).

1.3 O syndromu týraného zneužívaného a zanedbávaného dítěte

S pojem ohrožené dítě úzce souvisí se syndromem CAN (z anglického Child Abuse Neglect). Jedná se o syndrom týraného zneužívaného a zanedbávaného dítěte a bývá definován jako *„soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.“* (Dunovský et al., 1995, s. 15) Je tedy zřejmé, že toto nevhodné zacházení může dítě vážně poškodit, dokonce ho ohrozit i na životě.

Dunovský et al. (1995) se snaží zdůraznit složitost a různorodost syndromu hlavně v jeho vývoji. Již v 19. století se společnost snažila hledat a uplatňovat způsoby a formy péče o děti. Popírala se představa, že dospělý může s dítětem zacházet podle své vůle, miluje ho a vždy sleduje jeho prospěch. Vznikla tak organizace **Národní společnost prevence proti krutostem**. Z počátku byla pozornost upřena na fyzické týrání, a tak se začala vytvářet ve vývoji CAN jeho hlavní obsahová náplň. Špatné zacházení či nepečování o dítě v roce 1962 Kempe (z USA) pojmenoval jako **„Syndromem bitého dítěte“**. Bližší poznávání tělesného týrání u dětí pak odhalilo, že trpí také psychicky a emocionálně, tak

došlo k rozšíření syndromu CAN o druhou část. Sexuální zneužívání dítěte bylo do o pojmu zahrnuto v 60. a 70. letech dvacátého století.

Formy ohrožení dítěte

Historie jevu CAN je velmi dlouhá, v každé zemi a době bylo mnoho dětí, u nichž byl jejich vývoj v důsledku negativních vnějších vlivů vážně ohrožen. Můžeme určit dvě často vzájemně se překrývající skupiny vnějších rizikových faktorů, které ohrožují psychický vývoj dítěte. Jsou to **rizika organického poškození**, která mohou vyplývat ze škodlivých faktorů (genetických, infekčních, toxických, úrazů, mechanického poškození atd.) působících na plod a novorozence. Ohrožení může vyplývat i z **nepříznivých podmínek výchovného prostředí**. Obě skupiny rizik se mohou kombinovat třeba v případě týraných nebo těžce zanedbávaných dětí v útlém věku, může u nich docházet k vážným poškozením centrálního nervového systému v důsledku okolím zaviněných úrazů hlavy, k narušení biologického vývoje mozku vlivem těžké podvýživy apod. Na druhou stranu péče o dítě, které má biologicky podmíněné vývojové poruchy, může být pro pečovatele stresující a může vést k jejich přetížení, ti pak snadno zaujmají hostilní nebo zanedbávající postoj. Neadekvátní péči můžeme rozdělit do tří základních forem ohrožení dítěte. První formou je týrání, které lze dělit na fyzické a psychické, následuje zneužívání k uspokojení vlastních sexuálních, fyzických i psychických potřeb. Poslední formou je tělesné i emoční zanedbávání (Bechyňová et al., 2007).

Týrání

Vaničková (2009) definuje **fyzické týrání** jako „*tělesné ublížení, nebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení či udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost nebo důvodné podezření, že zranění bylo vědomě způsobeno nebo mu nebylo zabráněno.*“ Dále autorka popisuje tělesný trest jako trest, který má způsobit bolest s použitím tělesné síly a je tedy násilím, porušuje fyzickou integritu dítěte, útočí na jeho důstojnost, je nevhodný, může způsobit vážnou psychickou či fyzickou újmu a učí děti, že násilí je vhodnou strategií. Podle Kalibové a Kalibi (2014) můžeme tělesné týrání klasifikovat do dvou skupin, a to z hlediska plánování. Pokud je **čin plánovaný**, tak je charakteristický dopředu stanoveným záměrem dítěti ublížit a často dochází k dlouhodobým aktům, které na sebe navazují (např. postupné vypalování slova cigaretou na tělo dítěte). Důvodem spontánního **neplánovaného jednání** může být intoxikace

alkoholem nebo návykovou látkou. Pöthe (1999) uvádí nejrozšířenější způsoby záměrného tělesného ubližování dítěti. Patří mezi ně bití rukou, gumovou hadicí, elektrickou šňůrou nebo vařečkou, kopání, pálení cigaretou či zápalkou, opaření vodou, kousání, řezání, trhání vlasů, kroucení a svazování končetin. U většiny těchto způsobů je možné vidět známky tělesného poranění, podle nichž se dá týrání rozpoznat. V případě dušení nebo trávení dítěte nevidíme bezprostřední známky tělesného zranění.

Prostřednictvím **psychického týrání** dospělý obvykle dítě ponižuje či odmítá. Za psychické týrání se považuje i vystavování dítěte traumatickým konfliktům v rodině, vyhrožování dítěti, nadávky, nucení v rozhodování ve věcech, kterým nerozumí, náhlá separace od jednoho z rodičů, využívání rodičem ve vlastní prospěch a vtahování dítěte do násilného řešení sporů mezi dospělými (Matoušek a Pazlarová, 2010).

Zneužívání

Podle Bechyňové et al. (2007) může mít **zneužívání charakter psychický či emocionální**. Častou formou je manipulace s dítětem po rozvodu, jsou to situace, kdy je dítě popouzeno proti druhému rodiči či je druhý rodič ponižován, může se tak jednat i o snahu dítě od druhého rodiče izolovat. Jinou formou je přenášení rodičovských povinností na dítě, kdy ještě nezralé dítě je nuceno pečovat o své sourozence nebo rodiče.

Matoušek a Pazlarová (2010) považují za **sexuální zneužívání** případy, kdy je dítě objektem sexuálního chování dospělého nebo je jinak začleněné do sexuálních projevů dospělé osoby. Může se jednat o nemravné telefonáty, předvádění se před dítětem nebo pozorování nahého dítěte se zřejmou sexuální motivací, dotýkání se dítěte, vytváření pornografických fotografií nebo pokus o soulož, znásilnění, incest nebo také nucení k dětské prostituci. Vaničková (2009) dělí sexuální zneužívání na **bezdotykové**, které může zahrnovat třeba setkání s exhibicionisty a **dotykové**, kdy už může docházet k pohlavnímu kontaktu. Kontaktní zneužívání se pak může dělit na tři stupně podle intenzity od doteků na sekundárních pohlavních znacích k tzv. francouzským polibkům až k pohlavnímu styku.

Zanedbávání

Zanedbávání se dá pojímat jako nedostatečná péče, která dítě ohrožuje nebo způsobuje vážnou újmu v jeho vývoji. Může se jednat o tělesné či citové zanedbání nebo zanedbání

výchovy a vzdělávání. Je tedy zřejmé, že se takřka pokaždé jedná o zanedbání naplňování základních potřeb dítěte (Vaníčková, 2009).

K **tělesnému zanedbávání** patří nedostatek výživy, šatstva, přístřeší, hygieny a ochrany. K zanedbávání také dochází v případě nedostatečného dohledu či léčby, vystavování dítěte stresovým situacím nebo nebezpečí doma nebo mimo domov. K **výukovému a výchovnému zanedbávání** dochází při nezájmu o školní prospěch dítěte nebo při nedostatečném zajištění školní docházky (Bechyňová et al., 2007). V případě citového zanedbávání můžeme také hovořit o **psychické deprivaci**, která je definována jako *„psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu.“* (Langmeier a Matějček, 2011, s. 26)

Rozdělení forem na týrání, zanedbávání a zneužívání se zaměřuje konkrétněji na ohrožení dítěte, proto jsem toto rozlišení zvolila. Jsou tu však i přímo formy domácího násilí jež se nevztahují jen na dítě, rozdělují je třeba Ševčík, Špatenková et al. (2011) na fyzické násilí, sexuální násilí, psychické násilí verbální i neverbální, ekonomické násilí, jež spočívá v omezování přístupu k penězům a sociální násilí, kdy se může jednat až o izolaci od ostatních osob a může zde docházet i k využívání dětí nebo jiných osob, které slouží jako nástroj k nátlaku.

V úvodní kapitole je již zřejmé, že řešení problematiky ohroženého dítěte a s tím související domácí násilné je interdisciplinární záležitostí a dle mého názoru je to tak správné a potřebné. Základy ochrany dítěte stojí na jeho samotném vymezení v právu, pedagogické vědy zase představují komplexnější pohled na dítě jako takové. Ve vymezení potřeb dle psychologického hlediska se ukazuje, co je ve vývoji pro dítě důležité a co se nevyplácí zanedbávat. Při samotném posuzování potřeb dítěte jsou také zřejmé rozdíly v práci a přístupu psychologa a sociální pracovníka.

2 Dítě jako účastník domácího násilí

V druhé kapitole považuji za vhodné navázat na předchozí kapitolu a vymežit souvislosti se syndromem CAN a domácím násilím, jakožto i samotné vymezení domácího násilí. Formy násilí, jež dítě zažívá, přináší i nespočet různých následků, které si může nést celý život sebou a nemusí záležet přímo na tom, jestli dítě bylo přímou nebo nepřímou obětí. Domnívám se, že je potřeba konkrétní následky domácího násilí vymežit a poznat, aby pracovníci mohli s dítětem vhodně pracovat.

2.1 Definice pojmu domácí násilí

Stejně jako Machalová (2014) považuji za problém fakt, že domácí násilí je jevem, který se nedá bezprostředně pozorovat, odehrává se v soukromí rodiny, a proto jsou vlastnosti a specifické znaky těchto soukromých vztahů těžko odlišitelné od toho, co je pozorováno veřejností. Jejich intimní charakter je považován jako subjektivní, nedá se v podstatě zobecnit a je proto velmi těžké vymezení pojmu domácí násilí nebo formulování jeho platné definice. V mnoha odborných publikacích je na problematiku poukazováno i na to, že definice je potřebná. V českém prostředí se vyskytují různé přístupy k definování pojmu domácího násilí a následně k jeho používání. Machalová popisuje čtyři přístupy v definování. Jako nejčastější způsob považuje **definování na základě forem domácího násilí** (psychické, fyzické, sexuální, emocionální, ekonomické nebo sociální násilí), ovšem od toho se v posledních letech upouštělo a pozornost se přenesla na to, jak se násilí promítá do fungování rodinných vztahů. Definice domácího násilí tak byly následně vystavěny **na základě jeho znaků** (opakování, dlouhodobost, eskalace, cykličnost, jasné rozdělení rolí násilné a ohrožené osoby, neveřejnost). Jiné definice se snaží odlišit domácí násilí od projevů agrese, jedná se o definování **na základě moci a kontroly**, kdy autoři vnímají násilí jako mocenské ovládnutí jedné osoby druhou. Jako poslední uvádí **kompromisní definici** domácího násilí, která se pokouší spojit všechny znaky a formy domácího násilí, to ovšem není alternativa k řešení problémů s definováním pojmu. Kompromisní definici uvádí například Kotková (2014, s. 14), domácí násilí vysvětluje prostřednictvím některých jeho forem a znaků jako *„fyzické, psychické, sexuální či ekonomické násilí, ke kterému dochází mezi blízkými osobami žijícími společně v jedné domácnosti. Dochází k němu opakovaně a dlouhodobě, zpravidla v soukromí, tedy „za*

zavřenými dveřmi“ , mimo kontrolu společnosti. Pro domácí násilí je charakteristické, že intenzita násilných incidentů se stupňuje a role násilné a ohrožené osoby se nemění. “ s touto definicí se nejvíce ztotožňuji.

Je zřejmé, že domácí násilí je **sociálně patologický jev**, jak uvádí Hoferková (In Bělík, Hoferková, Kraus, 2017), domácí násilí lze chápat v užším pojetí, kdy se jedná o násilí partnerské nebo v širším pojetí, kdy se jedná o násilí ve všech vztazích mezi blízkými osobami, zahrnuje sem i týrání dětí rodiči. Kotková (2014) se v díle zaměřuje na důležitost v rozeznávání mezi partnerským a domácím násilím. Domácí násilí považuje za pojem širší a není možné ho zaměnit třeba za partnerskou hádku, u ní proti sobě stojí dvě rovnocenné osoby. Ševčík pak považuje za důležité uvádět domácí násilí jako podmnožinu pojmu násilí v rodině, která zahrnuje již zmíněné projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí páchaného mezi jednotlivými členy rodiny, týká se všech rodinných vztahů napříč generacemi. Druhou vydělovanou podmnožinou násilí v rodině je syndrom CAN, který však zahrnuje pouze aktivity, jichž se dopouští dospělý na dítěti a jejichž následkem dochází k poškození zdraví a vývoje dítěte (Ševčík in Baštecká ed., 2009).

2.2 Subjekty domácího násilí

Mezi základní a přímé subjekty, se kterými se setkáváme u domácího násilí, se považuje oběť a agresor, jejich existence je nutná proto, aby se dalo hovořit o domácím násilí. Kromě přímých subjektů se na domácím násilí mohou účastnit i jiné subjekty a to nepřímé, které násilí v určitých intervalech sledují. Mezi nepřímou oběť patří typicky dítě, podle některých názorů existuje i nepřímý agresor, což je osoba, která domácí násilí sleduje a aktivně proti němu nezakročí (Polák, 2018).

Pachatel domácího násilí

Charakteristiku agresora lze sestavit nejčastěji z výpovědí osob, které s nimi žili nebo žijí, z poznatků pomáhajících organizací, z jednáních v soudních síních, z vyjádření pracovníků odboru sociálněprávní ochrany dětí, z výstupů zahraničních výzkumů a z hodnocení terapeutických programů (Střílková a Fryšták, 2009). Šimová (In Čech et al., 2011) tvrdí, že společným znakem všech násilníků je „**dvojí tvář**“, kdy se navenek jeví jako sympatičtí lidé s vysokým sebevědomím, ačkoliv jim v soukromí chybí empatie

a tolerance, sebevědomí mívají ve skutečnosti velmi nízké. Násilnické chování nemusí být spojeno s duševní poruchou, spíše jde o pocit, že tak jednat mohou, zneužívají svoji fyzickou převahu a chovají se bezohledně. Dalším charakteristickým znakem je, že za své jednání **necítí zodpovědnost**, násilí zlehčují a často za něj obviňují samotné oběti. V zásadě platí, že pachatelem domácího násilí **může být kdokoliv**, kdo žije ve společné domácnosti s jinou osobou. Agresor může pocházet z různých společenských vrstev, může mít i vysoký stupeň vzdělání a vyznávat i různá náboženství.

Dle Pitnerové (In Šimková ed., 2010) potencionálními pachateli bývají lidé s patologickým vývojem osobnosti, lidé závislí na alkoholu a drogách, osoby žijící chronicky ve stresových situacích. Nelze vynechat osoby, které byly sami v dětství týráni a zanedbáváni, nejsou schopni vykonávat své rodičovské povinnosti, jsou psychosociálně nezralí nebo nedostatečně motivovaní pro rodičovství, lidé s neobvyklým životním stylem, osoby sexuálně deviantní nebo hyperaktivní. Polák (2018) pak zdůrazňuje, že pokud je obětí dítě, pak agresorem bývá v **absolutní většině vlastní rodič**. Dítě bývá vychováváno autoritativně, rodič dítě trestá psychicky či fyzicky a může ho zanedbávat po všech stránkách. Problémem je, že rodič **zneužívá své dominantní postavení a** dítě má pak tendenci utíkat z domu, nechodit do školy a může se uchýlovat ke kriminálním aktivitám. Agresorem **může být i sourozenec, který využívá svoji určitou výhodu**, to může být třeba fyzická síla, mentální odolnost nebo oblíbenost u rodičů.

Dítě jako oběť domácího násilí

Voňková a Spoustová (2016) poukazují na zákon o obětech trestných činů (Zákon č. 45/2013 Sb.), dle něj je dítě do 18 let považováno za **zvlášť zranitelnou oběť**, stejně tak jako oběti násilných trestných činů i těch, které obsahují pohrůžku násilím a je zde nebezpečí sekundární viktimizace. Zákon ukládá těmto obětem nadstandartní pozornost, mají nárok na právní pomoc zmocněnce za sníženou odměnu nebo bezplatně, mají právo na citlivě vedený výslech osobou stejného pohlaví (dle vlastního přání) s patřičnými dovednostmi a znalostmi tak, aby se výslech nemusel znovu opakovat. Dále upozorňují, že u obětí domácího násilí žádný osobnostní profil neexistuje, **obětí se může stát kdokoliv**. Děti bývají často vnímány jako homogenní skupina, slabým místem je typologie dětských obětí, která není rozvinutá. Při zjišťování dopadů domácího násilí u dětí se málo přihlíží k věkovým skupinám, ke konkrétním podobám násilí mezi rodiči

nebo k pohlaví dítěte. Stejně tak Barvíková a Paloncyová (2016) potvrzují, že záleží na typu domácího násilí, jeho intenzitě, jeho délce a věku dítěte, kdy násilí propuklo. Značný vliv na vývoj dítěte a jeho život má také to, zda je dítě svědkem nebo přímou obětí domácího násilí.

Přímá viktimizace spočívá ve směřování násilí a zneužívání moci přímo vůči dítěti. Tato forma násilí má své pojmenování, je jím již zmiňovaný **syndrom CAN**. Důležitou roli zde mají osoby, které se pohybují v okolí dítěte, mohou si známek násilí na dítěti všimnout. Z těchto důvodů je důležitá informovanost o domácím násilí v laické veřejnosti, viktimizace si může povšimnou v podstatě kdokoliv (Stretti, Cimrmannová in Cimrmannová et al., 2013). Jak uvádí Metodické doporučení MPSV č. 3/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí, dítě je přímou obětí, pokud je k němu ze strany pachatele směřováno fyzické, psychické nebo sexuální násilí. Metodika upozorňuje především na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, tento zákon se v § 6 zaměřuje mimo jiné na ochranu dětí, které jsou přímými obětmi, jejichž rodiče řádně nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, lidskou důstojnost, mravní vývoj, nebo je podezření ze spáchání takového trestného činu vůči dítěti.

Ve většině domácností, kde probíhá domácí násilí jsou přítomny i děti, ty jsou pak nedobrovolnými **svědky domácího násilí** a mohou trpět stejnými problémy a poruchami jakými trpí oběť, nejčastěji matka (Šimová in Čech, 2011). Dítě nemusí být přímým svědkem útoku, může vnímat i následky násilných incidentů prostřednictvím viditelných zranění oběti, v takových případech pak dítě snadno vycítí, že něco není v pořádku, i když se rodiče snaží dítě uchránit před vlivy domácího násilí, dítě může žít v neustálé nejistotě a rodič nemusí být dostatečnou emocionální podporou (Polák, 2018). Na dítě zasažené **nepřímou viktimizací** je také zaměřena sociálně-právní ochrana (Dle zákona č. 359/1999 Sb., §6), konkrétně na dítě, které je ohrožováno násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami. Mnozí odborníci včetně Barvíkové a Paloncyové (2016) tvrdí, že pro děti mnohdy bývá čitelnější fyzické násilí než psychické, kterému nemusí nutně rozumět a vnímat ho

negativně. Pro odborníka tak může být snazší pracovat s dítětem fyzicky týraným než s dítětem, které zažilo psychické násilí.

Ze statistik (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011-2019) vyplývá, kolik dětí orgán sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD) musel řešit jako svědky domácího násilí a kolik jich zažilo přímé týrání, zneužívání nebo zanedbávání v letech 2010–2018. Jak znepokojivě ukazuje tabulka č. 1 počty dětí, které byly přímo týrané, zneužívané nebo zanedbávané v průběhu let stále vzrůstal. Ovšem u počtu dětí, které jsou svědky domácího násilí, lze vidět mírný pokles.

Tab. č. 1: Počty dětí ohrožených domácím násilím v letech 2010–2018

Rok	Počet případů domácího násilí, u kterého jsou děti přítomni a řešil je OSPOD	Počet dětí se syndromem CAN
2010	1976	5787
2011	2505	6642
2012	2530	7525
2013	2583	7527
2014	2592	8478
2015	2469	9433
2016	2452	9416
2017	2361	8929
2018	2137	9178

Zdroj: Vlastní zpracování ročních výkazů o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za roky 2010 – 2018 MPSV, 2011 – 2019.

2.3 Následky domácího násilí na dětech

Otásková a Podhorská (In Čech et al., 2011) rozdělují následky domácího násilí na **psychické, emocionální a na fyzické**. Fyzické násilí může vyústit až v přímé ohrožení života, následky tohoto násilí jsou více patrné v podobě otoků, hematomů, jizev, zlomenin atd. Autorky považují za zejména závažné psychické a emocionální následky, dochází zde ke **špatnému psychosociálnímu vývoji** dítěte a je zde nutná odborná psychologická pomoc. Následky se odvíjejí od věku dítěte a ke špatnému

psychosociálnímu vývoji může docházet, pokud je dítě terčem agresora, ale i tehdy, kdy jsou děti svědky domácího násilí.

Dle Pitnerové (In Šimková ed., 2010) se děti velice těžce vyrovnávají s danou situací, strádají a **žijí v nejistotě**. Dětské oběti cítí strach, vinu, zmatek, hrůzu, osamělost, smutek a mohou zaostávat v rozvoji do tří let života. Mohou být přehnaně poslušní, agresivní, rozpolcení, nemusí vědět na čí stranu se přiklonit, mohou mít nedůvěru ve vztazích s nejbližšími nebo nemusejí rozpoznávat co je dobré a co nikoliv. Není neobvyklý výskyt problémů s autoritami, únavy ve škole či problému udělat v životě změnu. Je zde zvýšené riziko sebevražd, zvýšený počet útěků, zvýšené riziko zneužívání drog a alkoholu, ale také i toho, že dívka otěhotní před osmnáctým rokem. Kraus (2014) uvádí, že v oblastech vývoje a socializace jedince hraje důležitou roly rodinné prostředí, proto rodina jako činitel představuje značné riziko pro **vznik sociálních deviací nebo delikvence**. V případě domácího násilí v rodině dle Barvíkové a Paloncyové (2016) může docházet k násilnému chování u dětí. Snaží se tak dosáhnout bezpečí, které se jim jinak nedostává. Tyto děti jsou **deprivovány** a nebývá u nich naplněna potřeba jistého vztahu, mohou mít potíže s adaptací, s výdrží, s dokončením školy a jejich regulační mechanismy mohou být narušeny. **Některé děti mohou předběhnout svůj věk**, protože bývají stavěny do situací, které neodpovídají jejich věku, jejich emoční zralost pak odpovídá vývojové fázi staršího dítěte. Pokud si pak nemohou odžít jednotlivé vývojové fáze, zůstávají nenasyceny jejich potřeby a často se k nim mohou vracet, což jim může činit problémy ve vztazích a v celkovém fungování, protože i v dospělosti mohou žádat o potřeby, které již měly být naplněny v dětství. Domácí násilí může mít tak **značný dopad na vztahy** mezi sourozenci, na vztah s matkou, na vrstevnické vztahy, ale také na partnerské vztahy v budoucnosti. Děti, které se potýkají s domácím násilím mají **psychosomatické problémy**, nejčastěji bolest hlavy a břicha. V azylových domech je u mnohých dětí častý výskyt alergie, ekzémů, astmatických projevů nebo zánět středního ucha, není to náhodou a takovéto projevy mohou být prvním signálem, že má dítě problém. Hosák et al. (2015) tvrdí, že i děti jsou náchylné ke vzniku **posttraumatické stresové poruchy**, která vzniká u přímé oběti nebo u svědka extrémní události jakou pro dítě může být právě domácí násilí. Dítěti se pak událost neodbytně vybavuje, znovu ji opakovaně prožívá v podobě nočních můr nebo živých vzpomínek, může mít pocity úzkosti, když mu okolnosti připomínají traumatickou událost, může mít zvýšenou psychickou citlivost, může se

sociálně stáhnout nebo si nemusí vybavit některé důležité momenty z traumatické události.

Ačkoliv je výčet následků domácího násilí velmi rozsáhlý, zdaleka zde nekončí. Odborníci zajisté sledují mnoho dalších negativních důsledků, se kterými je třeba pracovat a které nelze brát na lehkou váhu. Dle mého názoru by se neměla podceňovat ani práce s celou rodinou dítěte a obzvláště s pachatelem násilí, pokud má zájem o narovnání vztahů, i když se může zdát tato spolupráce velmi komplikovaná.

3 Právní ochrana před domácím násilím

Ačkoliv je dnes domácí násilí v českém právu relativně dobře zakotveno, ještě v nedávné době tomu tak nebylo. Voňková a Spoustová (2016) vidí začátky zvýšeného zájmu o problematiku domácího násilí v 90. letech dvacátého století, v této době se především ženské nevládní organizace a občanská sdružení snažila otevřít problematiku na veřejnosti, ukázat na devastující účinky domácího násilí a vytvořit systém provázaných opatření na ochranu ohrožených osob. Zlom ovšem nastal až v roce 2002, kdy výbor OSN pro odstranění diskriminace žen, jenž vyjádřil znepokojení nad přetrvávajícím násilím na ženách v ČR. Důležitou roli pak sehrálo **Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům Rec (2002) 5**, které vyzvalo státy, aby umožnily soudům vydat předběžné opatření k ochraně obětí. V témže roce pak pod vedením Ministerstva vnitra České republiky vznikla mezirezortní pracovní skupina, která v letech 2002-2004 realizovala „Modelový mezioborový projekt k vytvoření právního rámce a metodických postupů pro zavedení interdisciplinárních týmů, spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí“.

Podle Paprsteinové, Navrátilové a Botka (2019) byl prvním legislativním krokem schválení zákona č. 91/2004 Sb., který stanovil trestněprávní odpovědnost za trestný čin týrání osoby žijící ve společném bytě či domě podle §215a trestního zákona, v tehdy platném znění (Zákon č. 140/1961 Sb.). Zásadní změnu v možnostech ochrany osob ohrožených domácím násilím přinesl až **zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím**. Vznikl tak ucelený systém pomoci v boji proti domácímu násilí, založený na **třech vzájemně provázaných pilířích, kterými jsou soudy, intervenční centra a Policie České republiky**. Systém poskytl ochranu personální i teritoriální, kdy násilná osoba byla přinucena dočasně odejít ze společné domácnosti, aby měla oběť čas a prostor situaci řešit. Voňková a Spoustová (2016) tento proces ochrany před domácím násilím popisují jako policejní intervenci, sociální pomoc a soudní ochranu. Zmiňovaný „zákon o ochraně před domácím násilím“ byl legislativně zpracován jako složená novela tří zákonů, **zákona o Policii České republiky** (Zákon č. 273/2008 Sb.) upravující vykazání násilné osoby, **občanského soudního řádu** (Zákon č. 99/1963 Sb.) obsahující speciální předběžné opatření a **trestního zákona** (Nyní zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník), který obsahuje novou

sankci za závažné a opakované porušení policejního vykázání nebo předběžného opatření stanoveného soudem. Současně nabyl účinnost i nový **zákon o sociálních službách** (Zákon č. 108/2006 Sb.), kde jsou upraveny kompetence a postavení intervenčních center. Do §6 v novele **zákona o sociálně-právní ochraně dětí** (Zákon č. 359/1999 Sb.) byly mezi ohrožené děti zařazeny i děti vyrůstající v rodinně poznamenané domácím násilím. Uvedené zákony sice zajišťovali relativně rychlou ochranu ohrožených osob, ale závažné problémy v praxi vyvolávala absence reflexe domácího násilí v občanském zákoně a zákoně o rodině. Problémy vyřešil až **nový občanský zákoník** (Zákon č. 89/2012 Sb.) a **úprava soudního řízení** (Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních). V soukromoprávní rovině stanovují sankce pro násilné osoby, a to i dlouhodobějšího charakteru. Významná legislativní událost nastala v srpnu roku 2013, kdy začal být účinný **zákon o obětech trestných činů** (Zákon č. 45/2013 Sb.), který přispěl ke zlepšení postavení nejen obětí domácího násilí (Voňková a Spoustová, 2016).

3.1 Základní pilíře systému pomoci

Policie České republiky

Přijetím zákona na ochranu před domácím násilím se Policie České republiky stala důležitým článkem subjektů, které řeší problém domácího násilí. Stávalo se, že právě ona vyjížděla k zásahům proti domácímu násilí a neměla dostatečné nástroje k tomu, aby zabránila jeho opakování, ačkoliv je v porovnání s ostatními orgány jediná operativní k řešení situace a má dostatečné zkušenosti s řešením trestné činnosti, se kterou domácí násilí úzce souvisí. Z těchto důvodů dostala pravomoc na 10 dnů vykázat osobu, která násilným chováním ohrožuje jinou na životě, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti ze společného obydlí a jeho bezprostředního okolí. Násilná osoba musí odevzdat policistovi všechny klíče od obydlí a lze ji vykázat i v případě její nepřítomnosti (Střílková a Fryšták, 2009). **Institut vykázání** je tedy preventivním opatřením, které blíže upravuje zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (§44-§47), ten pak na policisty klade nemalé nároky. V praxi policie vyhodnotí přítomnost znaků domácího násilí, lustrací zjišťuje, zda se v domácnosti už domácí násilí neřešilo, zkoumá aktuální situaci na místě především míru rizika dalšího útoku pro ohroženou osobu v případě odjezdu Policie ČR. Policista musí ústně oznámit oběma aktérům rozhodnutí o vykázání a předá jim písemné

potvrzení o vykázání. Policista poskytne vykázané osobě informace o možném ubytování a do třech dnů od vykázání provede kontrolu, zda vykázaný dodržuje povinnosti plynoucí z vykázání. Důležitou povinností policie je zaslání úředního záznamu o vykázání příslušnému soudu, intervenčnímu centru a orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pokud v domácnosti žije nezletilé dítě (Ševčík et al., 2011).

Intervenční centra

Jak již bylo zmíněno, intervenční centra jsou jedním ze třech pilířů systému pomoci před domácím násilím. Střílková a Fryšták (2009) popisují domácí násilí jako komplexní problém, který vyžaduje i v rámci práva interdisciplinární přístup. Ze zákona na ochranu před domácím násilím tak vyplývá **interdisciplinární spolupráce**, kdy veškeré informace směřují od Policie České republiky, která provedla vykázání násilné osoby, k dalším institucím. Jednou z těchto institucí je právě intervenční centrum.

Činnost intervenčních center je zakotvena především v zákoně č. **108/2006 Sb., o sociálních službách**. Podle § 60a tohoto zákona je osobě ohrožené násilným chováním vykázaného nabídnuta pomoc a to do 48 hodin od doručení úředního záznamu o vykázání intervenčnímu centru. Intervenční centrum poskytuje pomoc také na základě žádosti osoby ohrožené násilným chováním jiné osoby obývající s ní společné obydlí nebo poté, co se intervenční centrum o ohrožení osoby násilným chováním dozví. Sociální služby jsou zde poskytovány jako služby ambulantní, terénní nebo pobytové. Špatenková et al. (2017) uvádí jako základní metody práce s ohroženými osobami krizovou intervenci, poradenství, socioterapii a psychoterapii. Dále zdůrazňuje, že intervenční centra mají podstatnou roli, bez jejich existence by systém jako celek nefungoval, protože **zajišťují především informovanost a spolupráci mezi jednotlivými institucemi**, které se podílejí na ochraně oběti domácího násilí.

Předběžná opatření

Velký význam v ochraně nejen dětí jako osob ohrožených domácím násilím dávají Ježková a Voňková (2017) institutu předběžného opatření. Slouží především k rychlému a dočasnému upravení životních poměrů osob žijících ve společném obydlí ještě před tím, než pravomocně rozhodne soud nebo také v případech, kdy jsou osoby v domácnosti bezprostředně ohroženy násilím. Předběžná opatření, která se dají využít v případech

domácího násilí lze najít především v zákoně o zvláštních řízeních soudních, ale i v občanském soudním řádu nebo v trestním řádu.

Předběžné řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí upravuje zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních konkrétně v §400-§414. V zákoně se uvádí, že předběžné opatření lze podat na návrh v návaznosti na policejní vykazání, když je lhůta 10 dnů příliš krátká, ale i bez předešlého vykazání. o návrhu je pak rozhodnuto v celkem krátké době, do 48 hodin bez jednání. Předběžné opatření trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti a může být prodlouženo až na půl roku. Účastníkem je odpůrce, dále navrhovatel nebo osoba vůči, které je násilí směřováno. Nezletilí také mohou být navrhovateli a pokud jsou starší 16 let, mají plnou procesní způsobilost. Pokud jsou nezletilí mladší 16 let, návrh za ně může podat zákonný zástupce, orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo advokát na základě plné moci.

Dále je popsáno, čeho může navrhovatel předběžným opatřením dosáhnout, pokud soud vyhoví návrhu:

- násilná osoba opustí společné obydlí a jeho bezprostřední okolí, nebude se zdržovat se ve společném obydlí nebo do něj vstupovat;
- odpůrce nebude vstupovat do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a zdržovat se tam;
- násilník se zdrží setkávání s navrhovatelem;
- odpůrce se dále zdrží nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem (Zákon č. 292/2013 Sb.).

Z předešlých informací vyplývá, že civilní předběžné opatření slouží pro řešení akutních krizových situací, ale i dlouhotrvajících případů domácího násilí. Aby ohrožená osoba dosáhla předběžného opatření, musí v návrhu objasnit skutečnosti, kvůli kterým nemůže být ve společném obydlí s násilnou sobou. Ve stručnosti by měla shrnout průběh společného soužití a skutečnosti prokázat potvrzením o vykazání, lékařskými zprávami, fotografiemi zranění, rozhodnutími přestupkového orgánu o předešlých incidentech apod. Neúplný návrh může soud odmítnout, násilná osoba může také mimo jiné žádat o zrušení předběžného opatření (Paprsteinová, Navrátilová a Botek, 2019).

Existuje **zvláštní ustanovení o předběžné úpravě poměrů dítěte, které se nachází v již zmiňovaném zákoně o zvláštních řízeních soudních v §452-§465**. Návrh na předběžné opatření podle těchto paragrafů může podat pouze pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pokud se nezletilé dítě ocitlo v stavu nedostatku řádné péče, soud o návrhu rozhodne nejpozději do 24 hodin od jeho podání. Celková doba opatření nesmí přesáhnout dobu 6 měsíců.

Pomocí předběžného nařízení lze docílit, že soud upraví poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu tak, že nařídí, aby dítě bylo umístěno ve vhodném prostředí, které může být:

- výchovné prostředí u osoby nebo zařízení, které je schopné zajistit nezletilému řádnou péči s ohledem na jeho fyzický, duševní stav a rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením;
- lze svěřit dítě i do pěstounské péče na přechodnou dobu, po kterou rodič nemůže dítě ze závažných důvodů vychovávat, po uplynutí této doby lze dítě svěřit do péče před osvojením, dát souhlas rodiče s osvojením či rozhodnout o tom, že není třeba souhlasu rodiče k osvojení (Zákon č. 292/2013 Sb.).

Ježková a Voňková (2017) se domnívají, že předběžná opatření nejsou dostatečně využívána soudci ani advokáty, oběť by pak na tuto možnost měla upozornit sama. Uvádějí **předběžné opatření, které je v §74-§ 77a v občanském soudním řádě**. Na rozdíl od předchozího opatření, návrh na opatření společně s návrhem na úpravu práv a povinností k dítěti je totiž oprávněn podat sám zákonný zástupce dítěte. Předseda senátu o návrhu na předběžné opatření může rozhodnout až do uplynutí 7 dnů poté, co byl podán, pokud tu není nebezpečí z prodlení.

Návrhem na předběžné opatření podle občanského soudního řádu lze docílit, aby:

- rodič dítěte či partner platil výživné v nezbytné míře;
- poskytl alespoň část pracovní odměny, pokud jde trvalí pracovní poměr a navrhovatel ze závažných důvodů nepracuje;
- složil peněžitou částku nebo věc do úschovy u soudu;
- nenakládal s určitými věcmi nebo právy;
- něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel (Zákon č. 99/1963 Sb.).

V trestním zákoníku je domácí násilí upraveno především v §198 jako týrání svěřené osoby a v § 199 jako týrání osoby žijící ve společném obydlí. **Předběžné opatření v trestním řízení (dle Zákona č. 141/1961 Sb.) může být uloženo výhradně obviněnému** v případě, že z chování obviněného nebo jiných skutečností vyplývá důvodná obava, že bude opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán, vykoná trestný čin, kterým hrozil, připravoval nebo ho dokoná, pokud se o něj pokusil. Ohled se také bere na osobu obviněného a na povahu trestného činu.

Předběžným opatřením dle §88c a následujících trestního řádu č. 141/1961 Sb. může být obviněnému v souvislosti s domácím násilím uloženo:

- zákaz styku s určitými osobami, což znamená, že obviněný nesmí kontaktovat nebo vyhledávat poškozeného, osoby mu blízké nebo jiné osoby, zejména svědky, a to i prostřednictvím sítě elektronických komunikací nebo jiných obdobných prostředků;
- zákaz vstupu do obydlí, ten spočívá v nepřipustnosti vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, obviněný se nesmí zdržovat v takovém obydlí.

Paprsteinová, Navrátilová a Botek (2019) považují **civilní předběžná opatření lépe využitelná v praxi než trestní předběžná opatření**, protože je zde jednoznačné stanovení krátkých lhůt, do kdy o nich soud musí rozhodnout, také se dají využít i v případech v nichž není vedeno trestní stíhání, popřípadě ještě neprobíhá vyšetřování. Další nevýhodu vidí v tom, pokud obviněný neplní trestní předběžné opatření, může mu být uložena pouze pořádková pokuta, jiný druh předběžného opatření nebo může být vzat do vazby. Avšak u neplnění vykázaní nebo předběžného opatření uloženého civilním soudem zakládá trestní odpovědnost pro maření výkonu úředního rozhodnutí, což je trestný čin podle § 337 trestního zákoníku. Další nedostatek se objevuje už v přípravném řízení, kdy je rozhodování o předběžném opatření rozděleno mezi státního zástupce a soudce, zatímco státní zástupce je oprávněn rozhodnout o zákazu styku s určitými osobami, soudce může rozhodnout o uložení zákazu vstupu do společného obydlí obývaného s poškozením nebo jeho bezprostředního okolí. Trestní předběžné opatření má však i své praktické využití, zejména v situacích, kdy se rozhoduje o propuštění obviněného z vazby za současného nahrazení vazby jiným opatřením.

V kapitole je zřejmé, jak je důležitá interdisciplinární spolupráce, bez ní by nemohl být uveden do praxe třeba Zákon na ochranu před domácím násilím. Zásadní roli v něm hraje policie, intervenční centra a soudy, jež schvalují předběžná opatření. Zaměřila jsem se především na předběžná opatření, myslím si, že nejen laická veřejnost nezná všechny možnosti jejich využití. Mezi dominantní legislativní prameny, které se zabývají ochranou dítěte patří také bezesporu Úmluva o právech dítěte a Základní listina práv a svobod.

4 Instituce zapojené do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím

Ačkoliv už jsem zmínila několik institucí, které se zabývají ochranou domácího násilí, jejich výčet je mnohem širší. Ať už se jedná o rodinu, školská zařízení, orgán sociálně-právní ochrany dětí, instituce poskytující psychologickou pomoc nebo sociální služby, vždy mají jedno společné, snahu dítě ochránit před vlivy domácího násilí i určitou prevencí.

4.1 Instituce zaměřené na primární prevenci

Podle Procházky (2019) se primární prevence zaměřuje na osoby, u kterých se ještě rizikové chování neprojevovalo. Pak je tedy zřejmé, že **cílem primární prevence** je předcházet takovému chování, dokud se ještě nerozvinulo. V reálném světě jde většinou jen o odložení rizikového chování, aby byl zachován pozitivní vývoj osobnosti ve vývojově citlivém období. Příkladem takové primární prevence může být již zmiňovaná kriminalizace domácího násilí.

Rodina

Kraus (2014) uvádí, že v oblastech vývoje a socializace jedince hraje důležitou roli rodinné prostředí, proto rodina jako činitel představuje také značné riziko pro **vznik sociálních deviací nebo delikvence**. Mnozí autoři stejně jako Paprsteinová, Navrátilová a Botek (2019) tvrdí, že základem boje proti domácímu násilí je důsledná výchova dětí. Je nutné jim vštěpovat od raného dětství úctu k ženám. Dětem by se měl předkládat model muže a ženy jako rovnocenných partnerů, kteří se respektují a doplňují tak, aby vytvářeli harmonické a stabilní prostředí pro své děti a okolí. Zcela zásadní je tedy výchovná funkce rodiny jak tvrdí Kotková et al., 2014, kdy se dítě učí na příkladu rodičů, jaké chování je vhodné, akceptovatelné a co dělat nesmí. Proto rodina, kde dochází k násilí, ponižování, vyhrožování či ustavičným kontrolám není vhodná jako příklad toho, jak mají vypadat mezilidské vztahy. Ve svých budoucích vztazích tak dítě může snadněji přijmout roli násilníka či oběti, což je výsledek mezigeneračního přenosu násilí.

Pokud se v domácnosti násilí již vyskytlo, důležitou roli pro oběti i pachatele násilí hraje právě rodina a **rodinná resilience**, Pelcák (In Bělík, Hoferková, Kraus et al., 2017, s. 75) ji definuje jako „*kompetentnost rodiny udržet si zavedené vzorce fungování při konfrontaci s rizikovými faktory, schopnost rodiny rychle se zotavit z krize nebo události, která vyvolala změny v rodinném fungování.*“ Rodinná resilience, adaptabilita a komunikace jistě pomohly mnoha rodinám, ale není dobré zaměňovat rodinnou resilienci za **pseudosoudržnost**, která je podle Sobotkové (In Ševčík, Špatenková et al., 2011) typická pro rodiny ohrožené domácím násilím. Při pohledu zvenčí může rodina působit soudržně, často však vyjdou najevo narušené citové vazby, bývá přítomno rodinné tabu, které může být dlouho zatajováno, kolem něhož se rodina pod tlakem okolností semkne.

Školská zařízení

Ztotožňuji se s tvrzením, že škola je zrcadlem situace ve společnosti. Po rodinných příslušnících bývá učitel jedním z prvních vzorů pro děti, na učitelích v prvních ročnících základní školy bývá závislí pozdější vztah dítěte ke škole a vzdělávání. Dobré klima školy samo o sobě výrazně redukuje přítomnost negativních jevů u dětí i v budoucnosti. I kvůli těmto skutečnostem jsou školy povinny vytvářet **minimální preventivní program**, jeho náplní by měla být ucelená řada koncepčních opatření, včetně dlouhodobých cílů, akcí a aktivit provázaných s prevencí rizikového chování. Program by neměl být o represii, ale o vytvoření bezpečného prostředí. Ovšem skutečnost bývá někdy odlišná, na všech úrovních prevence rizikového chování se můžeme setkat s jejím podceňováním, mnoho politiků sází jen na negativní prevenci ze strany policie (Jedlička et al., 2015). Výjimku netvoří ani zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, i tady je třeba prevence už jen z důvodu, že si domácím násilím mnoho dětí zde umístěných samo prožilo a hrozí, že se jinak nevyhnu jeho budoucím následkům.

Klíčovou roli v koordinaci v oblasti primární prevence má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT). Je to dáno mimo jiné proto, že v období školního vzdělávání dochází k zásadnímu formování osobnosti mladých lidí. MŠMT metodicky vede a koordinuje síť školských koordinátorů, složenou z krajských školských koordinátorů prevence, metodiky prevence, jež pracují v pedagogicko-psychologických poradnách

a školními metodiky prevence, což jsou vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních (Pilař, Budinská in Miovský et al., 2010).

Nestátní neziskové organizace

Majtnerová Kolářová (In Miovský et al., 2010) považuje úlohu **center primární prevence** (dále CPP) a dalších nestátních neziskových organizací (dále NNO) za nezastupitelnou v oblasti služeb primární prevence. V praxi se lze nejčastěji setkat s **občanským sdružením, obecně prospěšnou společností nebo církevní právnickou osobou**. Zásadní jsou zejména ve vzdělávání v primární prevenci a v zajištění specializovaných programů specifické primární prevence, kde jde především o hloubku záběru těchto programů, NNO jsou tak v některých regionech nositeli odbornosti pro danou oblast, jejich působení by tak mělo být dostupné všem preventivistům jako součást celoživotního profesního vzdělávání. Dnes v zásadě platí, že i přes zavedení a fungování minimálních preventivních programů nalezneme školy, kde NNO v podstatě nahrazují preventivní práci pedagogů.

4.2 Poradenství a terapie

Poradenství a terapie lze podle Voňkové a Spoustové (2016) řadit do sekundární prevence, jejich podstata je ve včasné a přesné identifikaci domácího násilí, a hlavně v poskytnutí intervence s cílem zabránit zhoršování situace. Zákon o sociálních službách (Zákon č. 108/2006 Sb., §37) rozlišuje základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství, zatímco první je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb, tak to druhé se zaměřuje na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin a na sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Jak uvádí Matoušek et al. (2013) **poradenské služby** jsou krátkodobé, poskytované týmem profesionálů ve specializovaných institucích. Rodina má možnost s nimi řešit akutní problémy rodinného soužití a výchovu. Některé ze služeb obhajují zájmy a práva rodiny vůči jiným subjektům. **Terapeutické služby** lze rozdělit na svépomocné a profesionálně vedené. Jsou poskytovány celým rodinám i jednotlivcům, v případě domácího násilí obětem i násilným osobám. Špatenková a Koblíř (In Ševčík, Špatenková et al., 2011) považují za důležité, aby oběť byla přesvědčena, že situaci a svůj život dokáže zvládnout. Problémem je, že mnohé oběti jsou bez sebeúcty a natolik traumatizované, že potřebují

dlouhodobou intervencí, na to je určené právě poradenství a terapie, které by měly navazovat na krizovou intervencí (viz podkap. 4.4). Cílem služeb by mělo být mimo jiné to, aby oběť získala náhled na situaci, kdy bude vědět, že udělala vše, co mohla, aby dosáhla kladného výsledku. Berg (2013) upozorňuje, že fyzické, sexuální či psychické násilí může vyvolávat u pracovníků silné emocionální reakce ke klientům, proto považuje za velmi podstatné hledat pomoc u svých kolegů, supervizorů nebo konzultantů, aby si udrželi určitou neutralitu a nikomu nestrani. U dětí poznamenaných domácím násilím nabývá velký význam **psychoterapie**, proto Langmeier, Balcar a Špitz (2010) poukazují, že záleží, v jakém vývojovém období se dítě nachází, v každém období totiž převažují jiné činnosti, proto se také mění obsah činností, které se dají využít v psychoterapii. Psychoterapie u dětí se dá realizovat formou hry, hudby, rozhovoru, činnosti nebo režimu, ale nejdůležitější zůstávají prožitky, které se pomocí těchto forem dítěti navodí.

Jedním z prvních zařízení, kde se oběť domácího násilí, zejména to bývá žena, setkává s poradenskou a terapeutickou pomocí je **intervenční centrum**. Kozlová (In Kotková et al., 2014) poukazuje na právní poradenství, spolupráci s OSPOD, ale i na psycholog, který je v zařízení a řeší téma domácího násilí individuálně s klientem, pokud o pomoc požádá. V případě, že se toto téma vytrácí nebo prohlubuje, je vhodné klienta předat k dlouhodobé terapii nebo do péče jiných zařízení. Klienti zde bývají také vzděláváni, jak o situaci mluvit s dítětem. Paprsteinová, Navrátilová a Botek (2019) považují za důležitá zařízení pro oběti, ale i pachatele domácího násilí. Patří mezi ně **občanské poradny**, které poskytují pomoc například s orientací v sociálních službách a dávají informace o právech či povinnostech osobám v tíživých situacích. **Manželské a rodinné poradny** pak poskytují individuální i párové terapie, rozvodové poradenství, manželské a partnerské poradenství. Významnou roli mají **poradny pro oběti násilí**, jimiž jsou osoby ohrožené domácím násilím cílovou skupinou. Poskytují jim služby odborného sociálního poradenství, mapují zde jejich aktuální situaci, míru ohrožení a je jim individuálně doporučen další postup a zprostředkovány kontakty na navazující služby. Zřizovány jsou taktéž **poradny pro práci s násilnými osobami**, ty jsou poskytují pomoc osobám, které mají problém s agresivním chováním v osobních vztazích, ale i jinde například v práci. Poradny jsou taktéž uskutečňovány formou odborného sociálního poradenství nebo terapeutického sezení. Může také poskytovat kontakty a informace na jiné navazující subjekty.

4.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Činnost orgánu sociálně právní ochrany dětí upravuje **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** (dále zákon o SPOD). OSPOD ochraňuje práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, chrání oprávněné zájmy dítěte, včetně ochrany jeho jmění, zajišťuje působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečuje náhradní rodinné prostředí pro dítě, které nemůže být vychováváno ve vlastní rodině. Důležitým hlediskem je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství, rodiny a právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte (Zákon o SPOD, §1 – §5). Z §6 (podrobněji v podkap. 2.2) vyplývá, že se sociálně-právní ochrana zaměřuje mimo jiné na děti ohrožené domácím násilím, proto má OSPOD důležitou roli v jejich ochraně.

Podle Metodického doporučení MPSV č. 3/2010 je OSPOD povinen děti ohrožené domácím násilím vyhledávat a vést je ve své evidenci, povinnost vyhledávat ohrožené děti je stanoveno pro všechny obecní úřady. **OSPOD informace o dítěti zjišťuje** vlastní činností, pokud je oznámí jiný OSPOD, pokud je oznámí fyzická osoba podle, v případě žádosti dítěte o poskytnutí pomoci, v případě žádosti rodiče dítěte o poskytnutí pomoci, splněním oznamovací povinnosti subjekty uvedenými v § 10 odst. 4 zákona o SPOD (všechny státní orgány, fyzické a právnické osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí, školy, školská zařízení, zdravotnická zařízení a jiná zařízení určená pro děti), v případě upozornění jiných subjektů nebo v případě vykazání, kdy je policista povinen dle zákona č. 273/2008 Sb. zaslat kopii úředního záznamu o vykazání. **Pokud pracovník OSPOD zjistí, že je dítě ohroženo domácím násilím musí prověřit a posoudit, která další opatření na ochranu dítěte je vhodná uskutečnit.** V první řadě je důležité projednání celé záležitosti s osobami odpovědnými za výchovu dítěte, uskutečnit pohovor s dítětem, zprostředkovat odbornou poradenskou pomoc rodičům a dítěti (podle jejich potřeb). Pracovník OSPOD dále provede návštěvy a sociální šetření v místě bydliště dítěte nebo v prostředí, kde se dítě zdržuje, může si vyžádat další potřebné údaje od jiných osob, orgánů nebo subjektů. Poté co **OSPOD vyhodnotí situaci dítěte, rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte v případě domácího násilí je oprávněn obrátit se na soud.** Může podat návrh na nařízení předběžného opatření (podrobněji podkap. 3.1), na svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující

okamžitou pomoc, návrh na nařízení ústavní výchovy, na svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, návrh na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, podnět soudu na zahájení řízení o uložení výchovných opatření, návrh na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě (Zákon č. 359/1999 Sb.; Metodické doporučení k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí MPSV ČR, 2010).

Obecních úřady obcí s rozšířenou působností na úseku sociálně-právní ochrany mají mnoho rolí a postavení, jak dále představuje Návrh optimalizace řízení systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti (SocioFactor s. r. o., 2015). Jednou z rolí je role **opatrovníka**. Kdy OSPOD může zastupovat dítě v případě kolize jeho zájmů a zájmů rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte. Opatrovnictví je agenda na pomezí sociální práce a právního zastupování. Ve složitých právních kauzách nebo v případě zastupování dítěte při správě jeho jmění jsou nutné specifické znalosti právního nebo ekonomického charakteru. Opatrovnická agenda představuje přibližně čtvrtinu výkonů OSPOD. Ten může také zastávat roli **veřejného poručníka** podle § 929 občanského zákoníku, který vymezuje jeho práva a povinnosti, v zásadě má vůči dítěti stejná práva a povinnosti jako rodič. OSPOD funkci vykonává, dokud není jmenována poručníkem fyzická osoba. V tomto případě stejně jako u opatrovnictví řeší tuto záležitost v obecné formě § 17 zákona o SPOD, ale chybí zde bližší veřejnoprávní úprava. Důležitou úlohou je **ochrana dítěte** v případě ohrožení, zahrnuje všechny typy intervenčních povinností OSPOD, jenž jsou nejrozsáhlejším okruhem činností OSPOD. Obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností vykonávají **poradenské a preventivní činnosti**. Jde o součást standardů kvality sociálně-právní ochrany, konkrétně o kritérium 7 (Příloha č. 1 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí), uvádí se zde, že úkolem OSPOD je aktivně vyhledávat a monitorovat ohrožené děti, koordinovat a případně vytvářet podmínky pro preventivní aktivity ve svém správním obvodu. Mimo jiné provádí **kontrolní a dohledové činnosti**. Podle § 19 odst. 4 zákona o SPOD orgán sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, zároveň sleduje výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy (§ 29 a násl. zákona o SPOD). Za pomoci individuálního plánu ochrany dítěte a dalších nástrojů, jako jsou třeba případové konference, OSPOD v určité míře **koordinuje** celý systém práce s rodinou a dítětem. Podílí se na **zprostředkování**

náhradní rodinné péče (dále NRP), kde však hlavní úlohu hrají krajské úřady. V oblasti náhradní rodinné péče však vznikla celá řada nových povinností pro OSPOD v souvislosti s Novelou zákona o SPOD. Nároky osob pečujících a osob v evidenci na odbornou pomoc a služby jsou zajištěny prostřednictvím institutu dohod o výkonu pěstounské péče. Obecní úřady se tak dostávají do pozice smluvního partnera pěstounských rodin, to znamená do pozice **poskytovatele služeb**, protože patří mezi subjekty oprávněné zmiňované dohody uzavírat.

Předpokladem pro to umístit dítě do náhradní rodinné péče, jak tvrdí Pilař (In Jedlička et al., 2015), je neexistence, rozbití nebo přerušování vztahu s vlastním rodičem. Vyplývá to z intenzity zájmu rodičů o dítě a kvality jejich péče. Pokud dojde k odebrání dítěte, hledají se pro něj osoby, které jsou schopné na určitý čas nahradit prostředí rodiny. Nejčastěji se zdůrazňuje pozitivní role **pěstounské péče**. Je to služba, která předchází ústavní péči, její úspěšnost je dána časem, kdy bylo dítě odebráno z rodiny. Poměrně novou formou je **profesionální pěstounská péče**, má podobný charakter jako rodinná, ale je krátkodobá a stává se z ní v podstatě placená práce. Pěstouni jsou tak placeni i když nemají v péči žádné dítě, ale musí být vždy připraveni přijmout do péče kojence. o poskytnutí krátkodobé odborné péče dětem, které potřebují pomoc okamžitě jako mnohdy v případech domácího násilí, se starají také **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** (dále ZDVOP). o děti zde pečují jen po nezbytně nutnou dobu, než se vrátí domů nebo než se jim najde trvalá náhradní rodina či ústavní zařízení. Problémem je, že kvalifikovanost personálu zde není dostatečně právně ošetřena. Tato zařízení i pěstounská péče jsou upraveny zákonem o SPOD.

4.4 Sociální služby

Důležitou roli v ochraně dítěte a jeho rodiny hrají sociální služby a zařízení, které je poskytují. O některých službách jsem se již zmiňovala, a to o službách intervenčních center, sociálního poradenství a sociální prevence. Mezi neopomenutelné ovšem patří i krizová pomoc, včetně telefonické krizové pomoci, ubytování matek či otců s dětmi v azylových domech, nízkoprahová zařízení pro děti a mladistvé a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Všechny tyto služby jsou zakotveny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Krizová pomoc a telefonická krizová pomoc

O krizové pomoci se zmiňuje §60 v zákoně o sociálních službách. Popisuje tuto službu jako terénní, ambulantní nebo pobytovou, je určena na přechodnou dobu a je poskytována osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci sami. Pro děti tuto službu zprostředkovávají hlavně **dětská krizová centra**, jak uvádí Kožíšek a Písecký (2016) což jsou odborná pracoviště psychosociální pomoci, které se specializují na vyhledávání, diagnostiku terapii a prevenci syndromu CAN. Některá centra mohou poskytovat i jednorázovou krizovou pomoc bez objednání a anonymně nebo telefonickou krizovou pomoc. **Telefonickou krizovou pomoc** upravuje taktéž zákon o sociálních službách (§ 55), je poskytována stejné cílové skupině na přechodnou dobu a je terénní. Lucká a Koblíková (In Vodáčková et.al., 2007) pozdvihují tuto službu z důvodu anonymity a dostupnosti. Oběti domácího násilí cítí často stud, pocit viny a strach z reakce okolí, proto je důležité při vedení takového hovoru vytvářet pole přijetí podpory a respektu. Obě služby jsou poskytovány na základě **krizové intervence**, což je odborná práce s klientem v situacích, které prožívá jako nepříznivé nebo zatěžující. Zaměřuje se na prvky minulosti či budoucnosti, které přímo souvisí se situací klienta. Pracovník by měl klienta podporovat v jeho kompetenci řešit problém sám, krizová intervence se tak zaměřuje na řešení problému klienta a překonání určitých překážek.

Azylové domy pro matky s dětmi

Azylové domy. upravuje zákon o sociálních službách v §57, služba podle zákona poskytuje stravu nebo pomoc při zajištění stravy, ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Konkrétně azylové domy pro matky s dětmi pomáhají matkám či ženám s dětmi v nepříznivé situaci spojené se ztrátou bydlení. **Cílem služby je navrátit ženy k běžnému a samostatnému životu ve společnosti**, obnovit původní vztahy s rodinnou či přáteli, získat nové dovednosti nutné k samostatnému bydlení a začlenění se do pracovního procesu. Služba bývá poskytována na rok s možností prodloužení (Centrum pro komunitní práci pro CpkP východní Morava, 2019).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mladistvé

Zařízení poskytují ambulantní, ale i terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy, včetně domácího násilí. Cílem služby je zlepšit kvalitu života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem života dětí, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována anonymně, zajišťuje výchovné, vzdělávací či aktivizační činnosti, zprostředkovává kontakt se společenským prostředím, realizuje sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů i při obstarávání osobních záležitostí (Zákon č. 108/2006 Sb., §62).

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou taktéž uvedeny v zákoně č. 108/2006 Sb. (§65) a jsou to terénní nebo ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v případě dlouhodobé krizové sociální situace, jež nedokáží rodiče řešit sami, a u kterého se vyskytují další rizika ohrožení vývoje dítěte. Bechyňová a Konvičková (2008) v návaznosti se zákonem popisují činnosti, které tyto služby poskytují. Pomáhají rodičům k tomu, aby uměly využít svá práva a možnosti, tak aby se jim postupně propojily se zodpovědností za svou rodinu a věděli, co vše je třeba doložit k využití nároků. Rodiče jsou podporováni ke zdokonalování rodičovských dovedností souvisejících s výchovou dítěte, vedení domácnosti nebo v nácvičku partnerského a rodičovského chování. Důležitou činností je pomoc ve zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, například mateřským centrem, účastí v rekvalifikačních kurzech nebo lze zařídit docházení dětí do zařízení poskytující volnočasové aktivity. Rodiče často žádají o zprostředkování služeb psychoterapeuta v zařízeních, která neúčtují od klientů přímé platby. Aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou neodmyslitelnou součástí **sanace rodiny**, což je soubor služeb a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány rodičům i dítěti, jehož vývoj je ohrožen. Pokud se situace ohrožení dítěte neřeší, může skončit mimo rodinu, aby se tak nedělo, je dobré dítě podporovat pomocí rodiny, což je základním principem sanace rodiny.

V poslední kapitole teoretické části lze vidět kolik institucí se zabývá ochranou dítěte ohroženým domácím násilím, je jich mnoho a ani tato kapitola není tak obsáhlá, aby

představila všechny, je zde spíše snaha o stručný výčet základních pomáhajících institucí a jejich role v ochraně a prevenci, ať už je primární, sekundární nebo terciální. Významnou úlohu ve většině z nich hraje sociální pracovník či jiní odborní pracovníci.

5 Empirické šetření

Výzkumná část bakalářské práce vychází z poznatků teoretické části a zaměřuje se na práci sociálních pracovníků a jiných odborníků působících v oblastech, které se nemusí zaměřovat přímo na dítě ohrožené domácím násilím. Podstatné je, že s takovým dítětem pracují a snaží se o jeho ochranu. Za daných okolností považují kvalitativní výzkum jako nejlepší metodou ke sběru informací.

5.1 Hlavní cíl a výzkumné dílčí cíle

Hlavním cílem výzkumné části je komparovat postoje odborníků různých institucí zapojených do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím na současný stav a vývoj problematiky domácího násilí. Cíl jsem stanovila tak, abych mohla odhalit nedostatky ale i silné stránky různých institucí v přístupu k ohroženému dítěti, v pohledu na něj a v interdisciplinární spolupráci, která by měla dítěti pomáhat. Ačkoliv se o problematice domácího násilí hovoří i v odborné sféře, zajímalo mě, jestli se tento zájem odráží i v praxi jednotlivých služeb a institucí.

Dílčí cíle

DC1: Zjistit, jak instituce chrání dítě ohrožené domácím násilím.

DC2: Zjistit, s jakými následky domácího násilí se instituce nejčastěji setkávají u dítěte a jaká je úspěšnost jejich eliminace.

DC3: Zjistit, jak vypadá spolupráce s dalšími institucemi poskytujícími pomoc dítěti ohroženému domácím násilím.

DC4: Zjistit, jak v praxi vypadá vývoj problematiky domácího násilí páchaného na dětech.

Tab. č. 2: Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Hlavní cíl	Dílčí cíl (DC)	Tazatelská otázka (TO)
Porovnat postoje odborníků různých	DC1: Zjistit, jak konkrétní instituce chrání dítě	TO1: Čím je u Vás práce s dítětem ohroženým

institucích zapojených do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím na současný stav a vývoj problematiky domácího násilí.	ohrožené domácím násilím.	domácím násilím specifická?
		TO2: Jaké zásady při práci s ohroženým dítětem dodržujete?
		TO3: Jak se snažíte zabránit domácímu násilí na dětech?
	DC2: Zjistit, s jakými následky domácího násilí se instituce nejčastěji setkávají a jaká je úspěšnost jejich eliminace.	TO4: Jaké následky nejčastěji pozorujete u dítěte, které zažilo domácí násilí?
		TO5: Vidíte rozdíl mezi obětí přímou a nepřímou?
		TO6: Řekl/a byste, že se Vám daří eliminovat následky domácího násilí?
	DC3: Zjistit, jak vypadá spolupráce s dalšími institucemi poskytujícími pomoc dítěti ohroženému domácím násilím.	TO7: Jaké instituce jsou pro Vás ve spolupráci důležité?
		TO8: Zlepšila se spolupráce s ostatními institucemi v posledních letech?
		TO9: Jaké jsou podle Vás výhody a nevýhody spolupráce?
	DC4: Zjistit, jak v praxi vypadá vývoj problematiky domácího násilí páchaného na dětech.	TO10: Zvyšuje, nebo se snižuje počet dětí ohrožených domácím násilím využívajících Vaše služby?

		TO11: Je něco, co vám komplikuje práci s dětmi jako oběťmi domácího násilí?
		TO12: Myslíte si, že je o problematiku v posledních letech zájem a pomoc dětem ohroženým domácím násilím se adekvátně rozvíjí?

5.2 Metodologie výzkumného šetření

Nejvhodnější metodu k zajištění informací, které by splnily daný výzkumný cíl práce považuji kvalitativní výzkum, konkrétně formu **polostrukturovaného rozhovoru**. Jak popisuje Průcha (2014) u kvalitativním výzkumu je snaha dané jevy popsat a vysvětlit jejich jedinečnost, zkoumají se zde jednotlivé případy, kterým se snažíme porozumět, což kvantitativní výzkum neumožňuje. Cílem kvalitativního výzkumu pak je získat nějakou teorii o zkoumaných předmětech nebo alespoň vytvořit nové otázky pro zkoumání těchto předmětů. Jsem tedy přesvědčena, že se mi podařilo splnit cíl kvalitativního výzkumu. Polostrukturovaný rozhovor jsem si pak vybrala proto, že jak tvrdí Hendl (2005, s. 164) se „*vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací.*“ Gulová ed. a Šíp ed. (2013) pokládají za důležité být otevření ke zkušenostem Informantů, klást otevřené otázky a nechat dostatečný prostor na vyjádření, aby nedošlo k omezení autenticity těchto zkušeností.

V rámci přípravy a organizace rozhovoru jsem se nechala vést Bělíkem a Hoferkovou (2016). Znamená to tedy, že jsem ještě před samotným rozhovorem stanovila cíl výzkumu a postup, jak k němu dojít, pečlivě jsem prostudovala problematiku domácího násilí a témat s ním souvisejících, včetně informací o jednotlivých Informantech a jejich institucích. Tyto informace mi pomohly k tomu vést s Informanty polostrukturovaný rozhovor. Do tohoto rozhovoru jsem Informanty nejprve uvedla představením sebe,

pokud jsme se neznali a celého smyslu výzkumného šetření, snažila jsem se navodit příjemnou atmosféru, ptala jsem se, jestli mají nějaké otázky a zda můžeme začít. V samotném rozhovoru, jsem dávala Informantovi prostor na vyjádření, sondovala jsem pomocí doplňujících otázek a povzbuzovala v odpovědích. Závěrem jsem Informanta ocenila, poděkovala za poskytnutý rozhovor. Rozhovory jsem zaznamenávala s dovolením Informantů na diktafon a následně je vyhodnotila.

5.3 Popis výzkumného vzorku

Vybrat výzkumný vzorek a získat z něho hodnotné údaje, a přitom nezůstat v obecné rovině, pro mě bylo komplikovanou záležitostí i z důvodu, že instituce, které jsem si k šetření vybrala, se každá trošku jinak specializují, proto byl třeba zvážit vhodný výběr tazatelských otázek. Pro hledání výzkumného vzorku jsem stanovila podmínku praxe minimálně dvou let v instituci pomáhající dítěti ohroženému domácím násilím. Co mají Informanti společného je i to, že se svojí specializací doplňují a je tedy na místě interdisciplinární spolupráce, to je také důvod, proč jsem se nezaměřila na jednu konkrétní instituci, která se specializuje jen na klienty postižené domácím násilím. V komplexnějším náhledu je totiž v porovnání mnohem reálnější najít nedostatky i výhody v práci, spolupráci v přístupu či pohledu představitelů institucí na dítě ohrožené domácím násilím. Příležitost k porovnávání považuji i to, že polovina výzkumného vzorku jsou nestátní neziskové organizace, druhá nikoliv, také pro polovinu informantů je tato cílová skupina stěžejní pro druhou spíše okrajová, ačkoliv cílová skupina často využívá služby dané instituce.

Tab. č. 3: **Přehled o informantech**

Informant/ka	Nejvyšší vzdělání	Pracovní pozice	Instituce
DKC	Magisterské	Ředitel, psychoterapeut	NOMIA, z.ú. - Poradna pro oběti násilí - Dětské krizové centrum

ZDVOP	Bakalářské	Sociální pracovníce	Dětské centrum Veská - Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
OSPOD	Diplomovaný specialista	Sociální pracovníce	Orgán sociálně-právní ochrany dětí (Brandýs nad Labem – Stará Boleslav)
CPP	Magisterské	Vedoucí centra N klub	SEMIRAMIS, z.ú. - Centrum primární prevence Středočeského kraje - Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež N klub
DDŠ	Bakalářské	Vychovatelka	Dětský domov se školou (dále DDŠ) ve Vrchlabí
NRP	Magisterské	Vedoucí střediska Stopa čápa	Salinger, z.s. - Stopa čápa (poradenství o náhradní rodinné péči, provázení pěstounské rodiny)

5.4 Analýza rozhovorů

DC1 – jak instituce chrání dítě ohrožené domácím násilím

Ke zjištění dílčího cíle byly využity tazatelské otázky č. 1-3, v nich jsem se zaměřila na zjištění toho, čím instituce přispívají k ochraně dítěte ohroženého domácím násilím, jaké mají pracovníci zásady a jakou vykonávají preventivní činnost, aby předešli domácímu násilí.

Podle odpovědí na **TO1** je práce v každém z těchto zařízení odlišná, nabízejí jiný druh pomoci, sice stejné cílové skupině, ale v různých stádiích ohrožení. Z odpovědí informantů je také zřejmé, jak se instituce navzájem doplňují v ochraně dítěte ohroženého domácím násilím. **Informant DKC představuje metody** na základě, kterých s dítětem pracuje: „*Jsou tu metody jako Sand play metoda s pískovým stolem, na uvolnění traumatu, pak máme další metodu, a to je Play therapy (terapie hrou), která je v místnosti, kterou tady máme, to dítě se uvolňuje a může s terapeutem či psychologem rozvíjet témata, je to v podstatě terapeutický rozhovor. Pak tu máme projektivní metodu, kdy formou obrázků, ty děti můžou odpovídat, můžou vlastně prezentovat svůj vnitřní svět prostřednictvím těch obrázků a psycholog ty témata s dítětem rozebírá. Potom se používají i testové metody. Máme testy, kde se zjišťuje míra traumatizace u dítěte a posttraumatická stresovou porucha.*“

Informantka OSPOD pokládá za důležité stanovení si cílů, na kterých je třeba pracovat: „*Dítě se vyhodnotí jako ohrožené a pak se vyhotoví individuální plán ochrany dítěte, potom se stanoví jednotlivé body, na čem je třeba pracovat a cíle, jak k těm bodům dojít a kdo je má vlastně na starosti, jestli za to zodpovídá matka nebo jestli je potřeba využít psychologa a podobně. Potom se pracuje na těch bodech v zájmu stabilizace situace pro nezletilého.*“ Postoj mi přišel spíše systematický, ale pochopitelný i pro koordinační roli pracovníků OSPOD.

Co mají všechny instituce společného a co mě velmi potěšilo, je váha, kterou informanti přisuzují **psychologické pomoci**. **Informantka DDS** uvádí: „*Kromě toho, že to jsou děti psychicky nebo fyzicky týrané jedním nebo druhým rodičem, tak mají taky různé výchovné problémy, jsou záškoláci a podobně, takže skončí v našem zařízení. Spíš se těm dětem snažíme pomoci psychicky, oni mají možnost požádat o pomoc naši etopedku, která má i psychologický výcvik.*“ **Informantka NRP** pak říká: „*U nás ty děti už nejsou v přímém ohrožení domácího násilí, aspoň většinou, protože jsou v pěstounských rodinách, ale někdy se stane, že jsou na dítěti vidět znaky domácího násilí, které probíhalo v původní rodině a potom je ten postup velice individuální, ale vždy ve spolupráci s terapeutem.*“

Pracovníci také bývají **jedni z prvních, kteří s dítětem pracují**, což vyžaduje zodpovědný a citlivý přístup, který jistě představila **informantka CPP**: „*V rámci přestávky mají děti i učitelé možnost přijít za lektory a sdělit jim věci, co je tíží, dochází*

*tam k poradenství. Právě v rámci toho poradenství se tam objevují děti, které doma zažívají domácí násilí... V tu chvíli si ten lektor dítě vezme stranou mimo kolektiv a napíše s ním zápis mimořádné situace, což je formulář, kde popíše to, co mu to dítě říká, zároveň jaké poradenství on poskytuje, kam ho odkazuje, co mu doporučuje, následně s tím to dítě seznámí. Hodně pracujeme se zpracováním té situace u dítěte, říkáme mu že to, co se mu děje se nemá dít a není to v pořádku. Hledáme nějakou podpůrnou osobu, ideálně v rodině a nejbližším okolí, případně mapujeme ve škole, jestli je tam nějaká učitelka, které věří, případně jestli mají školního psychologa, to nám hodně pomáhá. Cíle těchto intervencí jsou dva. Jednak opečovat to dítě a nějak mu nabídnout možnosti, co dál může dělat, ale zároveň mu také vysvětlit, že to není na jeho bedrech, že on tu situaci nemá vyřešit a není jeho zodpovědnost... A tam právě navazuje ten druhý cíl, kdy mu tu situaci takhle popíšeme, tak s ní jdeme zpravidla za třídní učitelkou, školní metodičkou prevence a za vedením školy. Ten doklad slouží na to, že se o této situaci mluvilo a tím pádem se začne něco dít. Doklad se podá škole s doporučením, aby kontaktovali OSPOD a nechali na něm, aby prověřil, jestli se v rodině opravdu něco děje. Zároveň ta škola je motivována, aby toho žáka nadále sledovala. Co se týká nízkoprahového klubu, tak tam je to trochu jiné tím, že jsme anonymní sociální služba. U mladého člověka, kterému se to domácí násilí děje, to není o tom tu situaci tam vyřešit, ale je tam samozřejmě ta oznamovací povinnost, spíš tam máme roli toho pomáhajícího dospěláka. Máme za sebou trojstranná setkání s rodičem a dítětem ve chvíli, kdy se sem přišla maminka zeptat, co může dělat, když jí otec toho dítěte napadal a dítě u toho bylo přítomné a pak ji vyhrožoval, že jí to dítě sebere. Tam jsme poskytovali velmi základní právní pomoc, ale většina těch rozhovorů, co se týká NZDM, je hlavně o těch emocích. “ Pokud jde o první kontakt s dítětem, v každém zařízení se musejí potýkat s různými úskalími a odlišným přístupem. **Informantka ZDVOP** popisuje první kontakt s dítětem: „Ve většině případech nás kontaktuje OSPOD a my už se kontaktujeme s tou rodinou, když se jedná o dobrovolný pobyt. Pokud by to nebyl dobrovolný pobyt, tam už je tedy nařízeno předběžné opatření, a to už má na starosti soud. Většinou nám dítě přijde s rodičem, v doprovodu OSPOD nebo v doprovodu soudního vykonavatele. Ten příjem u nás vypadá tak, že u toho jsem přítomna já, jako sociální pracovnice, a pak některá z mých kolegyně. Protože jsme ZDVOP, tak ty příjmy jsou u nás z hodiny na hodinu, takže mi o tom dítěti nemáme téměř žádné informace. Děláme to tak, že pokud je toho dítě schopné, tak nám*

poskytne informace o sobě, kam chodilo do školy, k lékaři a tak dále. Pokud vyhodnotíme, že to dítě nemá nějaké rozumové schopnosti nebo je jeho psychický stav při přijetí špatný, tak ty informace zjišťujeme telefonicky... Dítěti je do tří dnů sestaven adaptační plán na jeden měsíc a pak se dítěti sestavuje individuální plán. V zařízení máme přítomnou psychologku, která se všemi dětmi pracuje, pracuje také s jejich rodinami, poskytuje terapii, podporu, pomoc.“ Je zde patrné, že v tomto zařízení se zprvu při příjmu dítěte pracuje pod časovým tlakem a s nedostatkem informací od ostatních institucí, což ani dítě nemusí snášet dobře. Pak je vhodná i psychologická pomoc, kterou instituce také poskytuje.

Na otázku **TO2**, jaké zásady při práci s ohroženým dítětem pracovníci dodržují, odpověděla **informantka ZDVOP** i v návaznosti na předchozí odpověď, je pro ni důležité, aby dítě danou situací příliš neutrpělo: „Přijem jako takový neprodlužujeme... Na tu rodinu jako takovou, pohlížíme jako na někoho, kdo potřebuje pomoc a podporu. Rozhodně nikoho neodsuzujeme, v jaké situaci se nachází a ani na to nemáme právo. A právě tohle považuji za stěžejní bod v té práci.“ Dalo by se z toho vyvodit, že informanta se snaží o to, aby se dítě i rodina cítila ve spolupráci s ní bezpečně. **Stabilizace situace a pocit bezpečí jsou pro všechny instituce prioritní**, každá instituce však toho dosahuje jiným vhodným způsobem: „Pokud se pracuje s domácím násilím, tak dítě musí být v první řadě zabezpečeno. Takže když je jeden z rodičů původce násilí, tak nemůžeme pracovat s dítětem v jeho přítomnosti. V nějaké fázi a pokud se jedná o partnerské násilí mezi rodiči, pak si dokážu představit spolupráci třeba násilného otce a dítěte, ale musí se vytvořit určitý bezpečný kontext. Taky toho terapeuta to dítě musí poznat, takže to není tak, že bychom hned začali nějakou práci. S tím dítětem se musíme seznámit, ukazujeme mu nejdříve tu hernu, tady už vlastně začíná ta práce, ukážeme mu konzultovnu, že tady máme i nějaké hračky, které může použít. Řekneme mu, jak se jmenují ten pracovníci, takže si s nimi může i popovídat na cokoliv se zeptat, řekneme mu, co tady děláme, jak ta práce tady s těma dětma vlastně vypadá, takže mu také o sobě hodně povíme. Takže se snažíme navázat ten terapeutický vztah v kontextu toho bezpečí.“(**Informant DKC**) Pro **informantku DDŠ** je zase vhodným způsobem navození bezpečí jistý **řád**, souvisí to i s cílovou skupinou instituce: „Máme domovní řád, protože ty děti byly sice týrané, ale mají tak závažné poruchy chování, že nemohly být umístěny v normálním dětském domově. U nás je nejdůležitější ten řád, který dostanou.

Pokud to jsou děti, které byly týrané, tak se snažíme, aby se neostaly do skupiny, kde jsou agresori, aby v tom násilí nemohli pokračovat. Co se doma dělo také rozhoduje také, do jaké rodinné skupiny děti půjdou.“ Pro **informantku CPP** je zase **důležité pracovat s emocemi dítěte a vymezit své postavení** vůči němu: *„Naši lektori mají kurz krizové intervence a pracují v rámci toho, to znamená, že se snaží to dítě uklidnit. Hodně mluví o těch emocích, potvrzují ho, oceňují ho za to, že přijde a opravdu hledají, co mu v tu chvíli pomůže. Rozhovor je důvěrný, klidný a vedený mimo ostatní děti. Už od počátku děti, které jsou v našich programech informujeme na naši oznamovací povinnost, a že v rámci ní jsou věci, které si nemůžeme nechat pro sebe.“* **Informantka NRP** kromě pocitu bezpečí, který navozuje citlivým přístupem, různými činnostmi a podporou pěstounů, považuje za **důležité hranice mezi sociální prací a terapií**: *„U nás ty sociální pracovnice budou dodržovat zásady spolu, mají to i v metodických postupech. Pro nás je velmi důležité, abychom dodrželi hranici mezi sociální prací a terapií, kam až sahá kompetence sociální pracovnice a kam už to patří na terapeutickou půdu. Obecně platí citlivost, neotvírat nějaké hluboké rány dítěti a většinou ty děti, pokud něco tokového cítí, tak s tím přijdou sami v rámci nějakých činností, které jsou pro ně bezpečné, jako třeba zpracovávání historie formou stromů života nebo formou jiných testů. Pak je taky hodně důležitá ta podpora pěstounů samotných, aby s tím taky uměli pracovat.“* **Informantka OSPOD** také dodržuje při práci jisté zásady: *„Vždycky to je ochránit zájem dítěte. Co největší spolupráce s rodinou a organizacemi, aby se právě ta situace pro dítě nejvíce stabilizovala.“* Podstatný považuje zájem dítěte a spolupráci institucí.

Při vyhodnocování odpovědí na **TO3**, jsem zjistila, že největší rozsah preventivních aktivit vykonává **informant DKC**: *„Máme program, který je akreditovaný ministerstvem spravedlnosti na práci s původci násilí, je to terapeutický program, kde je skupinová terapie, tam máme zhruba kolem deseti lidí a zároveň každý s těch lidí absolvuje i individuální terapii. A tam kde to jde, je s těmi pachateli pracováno i v rámci toho partnerského prostředí. Takže to je takový ten komplex toho programu práce s agresí. Pak tady máme takový program, kde chodíme po školách s kolegyní, psychologkou. Je to program seznamování dětí s domácím násilím, takovou dětskou formou. Máme tam videoklip, kde je domácí násilí, šikana ve škole a kyberšikana, je to hodně propojené s tím domácím násilím. Takže hlavně informujeme žáky, pracujeme s učiteli a potom tedy s jedním Norským pracovištěm přes úřad vlády ČR pracujeme s filmem Zuřivec, to už je*

práce víc obsažná, kdy musíme proškolit tým učitelů ve škole a pracuje se s dětmi od 5. třídy. Navštěvujeme také OSPOD, nebo oni nás, kdy pro ně děláme školení. Děláme taky školení pro Úřad práce a jiné resorty, kde by se mohli setkat s klienty, kteří zažívají domácí násilí a je tam potřeba s nimi nějak zapracovat. Takže děláme osvětu na více úrovních.“ Specifickou preventivní činnost zaměřenou na ochranu dítěte, kromě informanta DKC, provádějí i informantka OSPOD a informantka ZDVOP: *„Prošetříme každý podnět, kde je uvedené, že by se mohlo jednat o dítě ohrožené, třeba domácím násilím.“* (**Informantka OSPOD**) *„Naše zařízení mimo ZDVOP, poskytuje i služby terénní péče. Mohou se na nás obrátit rodiny, OSPOD i jiné instituce a my následně do rodiny dojíždíme jako prevence před umístěním právě do ZDVOP. Tato služba funguje i naopak, když od nás děti odcházejí zpátky do biologické rodiny, tak je této rodině nabídnuta naše pomoc s tím, že do rodiny dojíždíme a pomáháme rodině, aby se předcházelo opakovanému přijetí do našeho zařízení, aby se ten přechod do rodiny povedl co nejlépe. Obrovskou výhodou této služby vidím v tom, že pro tu rodinu ani děti nejsme cizí osoby, že už nás znají.“* (**Informantka ZDVOP**) Pro zmiňované instituce je prevence zásadní, myslím si, že velkou roli hraje i to, že se přímo zaměřují na děti ohrožené domácím násilím nebo na aktéry domácího násilí, zbylé instituce se na zmiňovanou problematiku tolik nezaměřují, i když velké množství jejich klientů jsou nebo byli v takovém ohrožení, a dle mého názoru by zde zvýšená pozornost byla potřeba.

Informantka DDŠ například uvádí: *„V téhle oblasti my jako vychovatelé vzdělávání nejsme, ale tím že studujeme vysokou školu, tak si to sami doučujeme. Daleko větší pozornost se zaměřuje na drogovou prevenci a prevenci proti trestné činnosti.“*

Informantka NRP považuje v instituci preventivní činnost za zbytečnou: *„Preventivní činnost vyloženě na domácí násilí nemáme, protože naše děti už jsou v prostředí, které je pro ně bezpečné.“* Ačkoliv **informantka CPP** působí v centru primární prevence, tak program zaměřený přímo na domácí násilí nemají, nicméně s agresí u klientů pracují: *„Nemáme žádnou preventivní činnost, co by byla přímo zaměřená na domácí násilí, ale máme ji zaměřenou obecně na zdraví životní styl. Pracujeme hodně s pravidly, s respektem a s řešením konfliktů tou nenásilnou formou, což je velké téma v NZDM, protože pro ně je nejednodušší a jako první impuls je někoho zmlátit a tím to vyřešit.“*

Shrnutí DC1

Z odpovědí na první tazatelskou otázku nejsou jen zřejmá specifika práce informantů v různých institucích, ale také to, co sami pokládají při práci za důležité. Nejvíce to bývá psychologická pomoc, pak první kontakt s dítětem, jež často popisují, vhodné využití psychologických metod, spolupráce různých institucí a s tím související dobré vzájemné informovanosti o situaci dítěte, systematický přístup při řešení situace nebo profesionální a citlivý přístup k dítěti.

Druhá otázka ukázala, jaké zásady odborníci při práci s dítětem dodržují. Jako nejčastěji zmiňovanou zásadou bylo vytvoření pocitu bezpečí u dítěte, tento pocit však každý z respondentů dosahuje jinak s ohledem na klienty a danou instituci. Vhodné je například neprodlužovat tíživou situaci dítěte, umět dělat hranice mezi sociální prací a terapií, zamezit práci s původcem násilí a dítětem. Je vhodné, aby dítě dobře poznalo pracovníky a pracovní prostředí, pracovat s emocemi a budovat si u dítěte důvěru, podporovat pěstounské rodiny v práci s dítětem, chránit zájmy dítěte a stanovit mu řád.

Třetí tazatelská otázka byla zaměřená na preventivní činnost a zjistila jsem, že pokud ji vykonávají, tak v různé míře. Nejvíce se v prevenci angažují informanti DKC, OSPOD a ZDVOP. Informant DKC, v rámci organizace zajišťuje komplexní program práce s agresí, seznamuje děti ve školách s domácím násilím a dělá osvětu pro OSPOD, Úřad práce a jiné resorty. Specifickou preventivní činností zaměřenou na ochranu dítěte provádí i informantka OSPOD, když prověřuje každý podnět, kde by se mohlo jednat o ohrožené dítě nebo informantka ZDVOP, kde pracovníci v rámci jiné služby vykonávají terénní péči, ta spočívá v prevenci před umístěním do zařízení, a to i opakovaným. Ve zbylých institucích se pracovníci na prevenci domácího násilí tolik nebo vůbec nezaměřovali, možná proto, že se na tuto problematiku instituce přímo nesoustředí, což ale nemění fakt, že mnoho klientů takto ohrožených využívá jejich služby.

DC2 – s jakými následky domácího násilí se instituce nejčastěji setkávají u dítěte a jaká je úspěšnost jejich eliminace

Odpověď na dílčí cíl se pokusím najít pomocí tazatelských otázek č. 4-6, které by měly zodpovědět na to, jaké následky informanti u dítěte nejčastěji vnímají, jestli vidí nebo

dělají rozdíly mezi obětí přímou a nepřímou a jestli u svých klientů pozorují progres v překonávání následků domácího násilí.

TO4 měla zjistit, jaké následky informanti nejčastěji pozorují u dětí, které zažily domácí násilí. Velmi častou odpovědí bylo, že dítě mívá **problémy s navazováním vztahů**, konkrétně to zmínili informanti DKC, ZDVOP, CPP a DDŠ: „Ty děti jsou ve vztazích v sociálním prostředí, ve kterém žijí, takže můžou mít problém s kamarádstvím, nebo pak na střední škole mohou mít problémy s navazováním vztahů, kdy se už seznamují partnersky.“ (**Informant DKC**) „Ohrožené děti jsou velmi ovlivněné v navazování sociálních vazeb. Jednoznačně to má dopad na chování dětí, ty děti jsou velice submisivní, nebo naopak agresivní.“ (**Informantka ZDVOP**) „Měli jsme klientku, která v dětství zažila domácí násilí, a když dospěla do věku, kdy si hledala partnery, tak si opakovaně hledala partnery, kteří byli starší a fungovali v modelu něco za něco. Takže ten partner jí poskytoval finanční zázemí a ona mu platila sexuální službou nebo se o něj starala. Ve chvíli, kdy se s někým takovým rozešla, tak se rozešla kvůli někomu, kde to fungovalo stejně. Potom hodně střídání partnerů, neschopnost držet nějaký souvislý kontinuální vztah, neschopnost na něm pracovat.“ (**Informantka CPP**) „Bud' jsou to děti, které jsou přehnaně ustrašené a řeší to právě agresí, řežou se, mají problémy se zařadit do kolektivu a pokud se tam zařadí, tak ti bývají často agresoři. Co se dělo jim, tak berou jako společenskou normu a využívají to vůči ostatním dětem.“ (**Informantka DDŠ**)

Na tom, že dítě mívá **nízkou míru tolerance**, a tedy i neadekvátní reakce na stres se shodli informanti DKC, NRP a CCP, ti se také shodli spolu s informantkou DDŠ že **ti, kteří prožili násilí v rodině, pak násilí ve své budoucí rodině berou jako normu**: „Potom samozřejmě výzkumy z oblasti neurověd dokazují, že u dítěte vystavenému domácímu násilí dochází k organickým změnám v mozku, takže to dítě může být poškozeno na vývoji. Důsledky jsou, že to dítě neadekvátně reaguje na frustraci, jde do agrese a neumí se vyrovnat poměrně s běžnými zátěžovými situacemi. Je to z toho, že bylo ohrožováno, je tam ta míra tolerance velmi nízká. To mu brání i v logickém myšlení, může mít problém se soustředěním a další věci, takže v té neuro-oblasti je to velmi významné. Děti můžou mít problémy s řečí, mohou koktat, mohou mít problémy s vyjadřováním, to jsou vlastně důsledky mechanického poškození mozku... Výzkumy potvrzují, i v té skupině s pachateli, co máme, zhruba 90% zažilo to násilí v dětství a teď jsou násilní ve své

rodině, takže přenáší se to.“ (**Informant DKC**) „Je pro ně obtížné překonávat bariéry, stačí nízká míra stresu. Nedůvěra v nového partnera rodiče. Mají strach z toho, že se domácí násilí bude znovu opakovat. Pak se setkáváme s tím, že násilí v rodině berou jako normální, ve chvíli, kdy oni sami zakládají rodinu, tak to tam začíná fungovat podobným způsobem a nevnímají to, že dělají něco špatně, když v tom vyrůstají.“ (**Informantka CPP**) Třeba i v souvislosti právě s poruchou attachmentu se můžou vyskytovat různé patologické jevy, jak říkají informanti DKC a NRP: „Ty následky můžou být zhoršení prospěchu ve škole, pokud je dítě svědkem domácího násilí, záškoláctví, sebepoškozováním odvádějí tu psychickou bolest bolestí fyzickou, narušení svoji integrity, takže nízké sebehodnocení, pocit méněcennosti, pocit viny.“ (**Informant DKC**) „Není tak důležité jak dlouho nebo jak těžce to zanedbávání, zneužívání nebo týrání probíhalo, to spíš ta osobní odolnost toho konkrétního dítěte. Záleží, jaký mechanismus to dítě má, aby to zvládalo. Je téměř výjimkou dítě, které nemá žádné patologické projevy chování, u nás je to spojeno s tím, že to dítě má silnou poruchu attachmentu. Záleží, jak rychle se to dítě dostane do náhradní rodinné péče a co má za sebou, ale většinou se začínají silně projevovat až se ty děti cítí v bezpečí, a to hlavně v kontaktu s vrstevníky, při nějakých významných životních změnách jako je adaptace do nové rodiny nebo nástupu do školy nebo školky.“ (**Informantka NRP**)

Jediným pracovníkem, který si vzpomněl na **psychosomatické následky** zůstává **informantka OSPOD**: „Nejčastěji to bývají psychické problémy nebo psychosomatické následky. Často se objevují bolesti hlavy, bolesti břicha občas tam míváme i změny chování, kdy z hodného dítěte se stává agresivnější, a naopak z aktivnějšího dítěte se stává uzavřený.“

Z odpovědí na **TO5** vyplívá, že většina informantů vidí rozdíly v práci s přímou a nepřímou obětí, kromě **informantky OSPOD**, ta tvrdí: „Musím říct, že ty reakce a projevy dítěte v obou situacích jsou podobné.“ **Informantka NRP** pak ví, že práce s těmito oběťmi se liší, ale klade spíše důraz na osobní odolnost každého dítěte: „Určitě, záleží to na té osobní odolnosti toho dítěte. Máme tu děti, které jsou tím domácím násilím mezi rodiči poškozeny víc než děti, které byly týrané přímo a je to proto, že jejich osobní odolnost není tak vysoká. Jsou tady děti, u kterých si dospělý člověk musí říkat, jak to

mohly vůbec přežít a nemusí to na nich zanechat takovou ránu, je to strašně individuální.“

Na rozdílech v přímé a nepřímé oběti se téměř nikdo plně neshodl. Výjimkou jsou informanti DKC a DDS, kteří se shodli, že **přímá oběť může vykazovat znaky méněcennosti nebo naopak agresivity**, tyto následky zmiňovali také informantky ZDVOP, OSPOD a CPP v odpovědích na TO4. „*U dětí, které zažívají to domácí násilí přímo, tak u nich může fungovat nějaká nápodoba, v tom jejich vývoji se tomu děti přizpůsobují a učí se to chování. Je to složitější proces v mozku, ale samozřejmě to na ně má takový vliv, že se pak skutečně mohou chovat násilně i ve své rodině. To je jedna stránka mince, druhá je, že u mnoho dětí to vede k pocitu méněcennosti, jsou submisivní a stávají se outsidersy v té sociální sféře.“* (**Informant DKC**) „*Ty, co jsou svědci, tak mají takové ochranné pudy vůči matkám, a to vidíme třeba když jim telefonují. Když to jsou děti přímo týrané, tak jsou právě ustrašené nebo se velice rychle stanou agresorem a tím už jsou většinou na základní škole, odkud k nám přijdou, proto jsou u nás umístěné.“* (**Informantka DDS**) Stejně jako informantka DDS tak i **informantka CPP** vidí, že **nepřímá oběť méně omlouvá agresora a má ochranné pudy**: „*Z naší zkušenosti ta nepřímá oběť toho agresora omlouvá míň než ta přímá. Ta přímá snadněji hledá, že za to mohla ona sama a proč za to mohla ona sama. Ta nepřímá oběť vidí opravdu reálně tu situaci a vidí vinu toho agresora. Ta nepřímá má větší potřebu bránit tu přímou, hodně se s tím setkáváme u chlapců, kdy jsou násilníci vůči otci, pokud je násilnický vůči matce.“*

Pro **informantku ZDVOP** je **důležitá role psychologa** a dítě nezanedbat, ať už je přímou či nepřímou obětí: „*Určitě v tom rozdíl je, ale je potřeba oběma případům se věnovat a nezanedbat je. Ačkoliv si mnohdy může někdo říct, vždyť jemu konkrétně nebylo ubližováno, tak to dítě mnohdy potřebuje daleko větší pomoc a podporu. Jinak rozdíly děláme, hlavně naše psycholožka dělá rozdíly v metodách, na základě kterých s dětmi pracuje, ale je potřeba oběma případům věnovat pozornost a nezanedbat je.“* Vyjádření psychologa, **informanta DKC**, pak zní: *U dítěte, které prožívá to násilí na sobě je velká traumatizace a je tu velmi vážně poškozen ten vztah k tomu rodiči, který ani nemusí jít napravit. I odborníci se mohou snažit ten vztah napravit, ale je to mnohem horší a ty útoky toho dítěte v mnohem větší míře můžou poškodit centrální nervovou soustavu. Neříkám,*

že ty následky by byly umenšené u dítěte, které je svědkem, ty následky jsou taky velmi závažné, ale často se stává, když to dítě vidí, že otec ubližuje matce, tak pořád tam jsou nějaké vztahová vlákna, toho rodiče má to dítě rádo.“ Z toho lze vyvodit, že **následky bývají častěji závažnější u přímé oběti.**

Na otázku **TO6**, jestli se daří eliminovat následky domácího násilí, jsem dostala zajímavé odpovědi. Zde už to nezávisí jen na psychologovi, ale i na spolupráci blízkých osob. **Informant DKC** upozornil na to, že **klíčová je spolupráce rodičů**: „*Já si myslím, že to má zase dvě stránky ta úzdrava toho dítěte. Ta první stránka je, že jsme spokojení s těmi metodami a tou klinickou stránkou těch dětí. Je tu celá řada metod, které jsou velmi účinné, máme narativní terapie, terapie na zpracování traumatu. Jak jsou děti vitální v tom vývoji, tak ta úzdrava je tam velmi markantní, tam jsme spokojení. Druhá stránka, kde jsme nespokojení je ve spolupráci s rodiči, protože kde tam to násilí je, tak vzniká rozvodový konflikt. Často spolupráce s rodiči na úzdravě těch dětí není uspokojivá, protože ty rodiče spolu bojují a nevidí to dítě. My tady to dítě uzdravujeme a pak přijde domů, a ti rodiče se navzájem stavějí do špatného světla a zase tu terapii nějak bourají, to nám velmi komplikuje celou situaci. Pokud ti rodiče spolupracují, tak to dítě se dá velmi rychle uzdravit, což může být v řádu měsíců, ale netrvá to X let.*“ **Informant NRP** tvrdí, že terapeut nedokáže nahradit milující osobu: „*Já si myslím, že určitě. My máme to štěstí, že jsme u té cílovky na tom hezkém konci, jak vždycky říkám, protože ty velké vnitřní bolístky léčí ten láskyplný vztah a ani ten nejlepší terapeut na světě nedokáže nahradit tu jednu milující blízkou osobu, kterou to dítě nutně potřebuje a u nás už to dítě má roky, aby se vyrovnalo s tím, co ho postihlo v nejtěžší historii. U nás pokroků vidíme opravdu hodně, ale je to dřina a trvá to hodně dlouho. Chce to multidisciplinární spolupráci, dohody se školou, psychology a dalšími.*“ U **Informanta CPP** mě překvapil netradiční názor, že nějaké **následky zůstanou a nemusí být vždy špatné**: „*My se snažíme, ale nemyslím si, že by se nám to dařilo stoprocentně. Nemáme klienty, kteří by přišli a pouze naším působením, by se ty následky eliminovaly v jejich životě. Mám pocit, že následky v určité podobě vždycky zůstanou a pro mě nejsou všechny podoby špatné. Ve chvíli, kdy té holčičce tam zůstane nějaký vykřičník, který ji donutí se třikrát zamyslet, než s tím klukem opravdu začne chodit a začne mu věřit i přes nějaký vývoj vztahu, tak to pro mě není negativní důsledek.*“

Informantky OSPOD a DDS vidí pokroky v eliminaci následků domácího násilí a **informantka ZDVOP** to není schopná posoudit. Stejně jako informantka NRP i informantka OSPOD navíc vidí zásadní roli v multidisciplinární spolupráci: „*Myslím si že ano, právě i díky spolupráci s různými psychology nebo s různými zařízeními, kde poskytují pomoc jako je Locika, tam se daří poměrně dobře tu situaci dítěte stabilizovat a zmírnit následky pro dítě.*“ (**Informantka OSPOD**) **Informantka DDS** tvrdí: „*Po určité době děti zjistí, že co jim doma dělali, nebylo dobře a znevažovalo je to. Začnou se uklidňovat a začnou si sami sebe za čas vážit. Teď jsme tam měli bratry, dvojčata, přišli tam se záškoláctvím, agresí vůči spolužákům, měli problémy s učením a v podstatě oba dva, jak tam byli dva roky, tak udělali přijímačky na střední školu a dělají ji, což je u nás velká výjimka.*“

Shrnutí DC2

Z odpovědí na čtvrtou tazatelskou otázku je zřejmé, že následků domácího násilí je nepřeberné množství a informanti jich si jsou vědomi a snaží se s nimi pracovat. Ačkoliv každý u svých klientů sleduje odlišné následky a přikládá jim různou důležitost, našly se zde i následky, které pozoruje více informantů. Mezi takové následky domácího násilí patří problémy v navazování vztahů, nízká míra tolerance, sociálně patologické jevy, pocit viny. Opět zde vidím důležitou roli psychologa, ač jsou si totiž pracovníci vědomi fyzických následků domácího násilí nepřišlo jim nejspíš důležité je zmiňovat, jedinou zmínkou související s fyzickými následky uvedla informantka OSPOD o psychosomatických projevech.

Pátá tazatelská otázka měla dát odpovědi na to, zda informanti vidí rozdíl mezi obětí přímou a nepřímou. Všichni rozdíl potvrdili až na pracovníka OSPOD. Informantka NRP pak rozdíl vidí, ale nepopíše ho, spíše se odkáže na to, že to závisí na konkrétní odolnosti dítěte. Na přesných rozdílech mezi přímou a nepřímou obětí se nikdo neshodl, z odpovědí ale lze vyvodit, že u přímé oběti se často vyskytují závažnější následky, u této oběti se také často vyskytují projevy agrese nebo naopak méněcennosti. Nepřímá oběť pak má mnohdy ochranné projevy k ohrožovanému rodiči a vidí vinu agresora.

V případě šesté tazatelské otázky se ukázala být důležitá role rodičů či jiných vychovatelů a blízkých osob, ač se totiž terapeut snaží, jak chce, úspěch údravy dítěte závisí v první

řadě na přístupu těchto osob a spolupráce všech institucí. Překvapil mě netradiční názor, že některé následky domácího násilí se nedají eliminovat, ale nemusí být vždy špatné, pokud to znamená, že se dívka zamyslí před tím, než s někým začne mít vztah. Tento pohled považuji za velmi diskutabilní. V závěru všichni uvedli, že pokroky v eliminaci následků u dětí v instituci pozorují.

DC3 – jak vypadá spolupráce s dalšími institucemi poskytujícími pomoc dítěti ohroženému domácím násilím

Tazatelské otázky č. 7-9 slouží k ujasnění dílčího cíle č. 3. Informanti zde odpovídají na to, jaké instituce jsou pro ně důležité ve spolupráci, zda se spolupráce zlepšuje a jestli vidí nějaké výhody či nevýhody ve spolupráci.

TO7 vedla ke zjištění, že instituce zřizované státem jako školy, školky, lékařská pomoc, úřady, soudy, ale i intervenční centra byly zmíněné pouze **informanty DKC, ZDVOP a NRP**: „*OSPOD je klíčový, potom manželská krizová poradna, samozřejmě policie, ale nejvíce městská policie, státní taky, když je třeba tak intervenční centrum, oni s dětmi tolik nepracují, ale někdy taky. Hodně také s fakultní nemocnicí, s tamějšími psychology a psychiatry, pedopsychology a pedopsychiatry, těch je v republice velmi málo. Hodně komunikujeme s obvodními lékaři, ti zachytí týrané dítě a mi jim řekneme strategii pomoci. Pracujeme s dalšími krizovými centry pro děti, v kraji se nachází ještě v Chrudimi, myslím. Spolupracujeme s azylovými domy, odkud k nám přicházejí maminky s dětmi, s Dětským centrem Veská, s opatrovnickým soudem potažmo.*“ (**Informant DKC**) „*Nejčastěji je to OSPOD, potom to jsou Úřady práce, pak neziskové organizace, soudy a nesmím opomenout základní školy nebo praktické lékaře.*“ (**Informantka ZDVOP**) „*Nejvíce se setkáváme s OSPOD, s krajským úřadem, se soudy, školy, školky, potom když je potřeba tak se sociálními službou jako je sanace rodiny, službou pro lidi s duševním onemocněním a když je potřeba tak s intervenčními centry.*“ (**Informantka NRP**)

Je zjevné, že **nejdůležitější roli pro informanty zastává OSPOD a neziskové organizace**, samotná **informantka OSPOD** zmínil jako důležité ve spolupráci pouze neziskové organizace: „*Jedná se o centrum Locika, Bílý kruh bezpečí, Acorus, popřípadě i Rosa, když se třeba snažíme maminky dostat do utajovaných azylových domů, tak to jsou*

asi ty nejčastější. Popřípadě třeba od Domu tři přání, centrum rodinné terapie Horizont.“ **Informantka CPP** uvedla: „Jsou to organizace, které se zabývají prací s rodinou třeba Respondeo, z. s. a pak centrum rodinného poradenství, a to je naše služba. Poskytujeme ji pro rodiny, které tu situaci ještě chtějí změnit a ve chvíli, kdy už to nejde, tak přichází OSPOD a spolupráce s ním.“ Pro **informantku DDŠ** je důležitý především etoped: „Etoped u nás v zařízení je velmi důležitý. Děti pak taky jezdí na víkendové, prázdninové a jiné pobyty, které dělá Centrum Pestalozzi. Spolupracujeme s OSPOD a každé dítě má určeného kurátora.“

Odpovědi na **TO8** mě příjemně překvapily, informanti byli **spokojení se spoluprací** institucí již od začátku fungování nebo pocítili, že se spolupráce zlepšila. **Informant DKC** popisuje, jak taková dobrá spolupráce institucí vypadá: „Tady funguje tzv. interdisciplinární tým, který je organizován intervenčním centrem nebo spíš tím OSPODem hodně. Tam chodí organizace, které se zabývají pomocí dětem. My jsme v síti sociálních služeb, existuje adresář sociálních služeb, takže o sobě víme a setkáváme se i na komunitním plánování. Děláme v organizaci i setkání se soudci a pozveme i organizace, s kterými spolupracujeme a mluvíme o nějakých strategiích pomoci. Navzájem se kontaktujeme a pokud víme, že potřebujeme kontaktovat školu, tak se domluvíme a kontaktujeme učitele, zveme je do konzultací, takže i ty školy jsou hodně ve spolupráci.“

Zlepšení u OSPOD zaznamenala **informantka NRP**: „Co se týče neziskových organizací, tak tam nevidím posun ta spolupráce tam v podstatě vždycky probíhala a probíhá velmi dobře. Hlavně se zlepšila spolupráce s OSPOD, protože už si zvykli, že ty doprovodné organizace jsou součástí systému a že je potřeba s nimi spolupracovat, jsou ve spolupráci otevřenější, než to bylo před pěti nebo šesti lety.“ OSPOD vyzdvihuje také **informantka DDŠ**: „Pokud je jakýkoliv problém a potřebujeme ho řešit, tak OSPOD velice rychle vyjde vstříc nebo se alespoň snaží, protože oni s rodinami velice úzce spolupracují, už jen kvůli tomu, že děti mají každých čtrnáct dní odjezdy na dovolenku a ten OSPOD dělá každých čtrnáct dní v rodině šetření, jestli mají pro dítě nezávadné prostředí.“ Informantky ZDVOP a NRP uvedly, že **situace závisí hlavně na lidech**. „Ta spolupráce je podle mě postavena především na lidech, takže někde je ta spolupráce lepší a někde už tolik ne.“ (**Informantka ZDVOP**)

Na **TO9** jsem dostala spoustu podnětných informací, nejvíce však od **informanta DKC**: „Výhodou je ta vzájemná podpora, rozdělení si té práce, protože každá organizace se zabývá trošku jiným směrem. My jsme hodně na ty traumatické věci a hodně k domácímu násilí. Je tu rozdělení sil a výhoda té sítě, každý se může specializovat. Nevýhodou je neúplně dobrá koordinace za těmi organizacemi, taky není dobrá informovanost, co třeba ta poradna dělá. Takže když už se setkáme, tak toho využijeme a chceme slyšet, co přesně dělá ta druhá organizace, abychom si to trošku ujasnili. Někdy možná taková profesní rivalita, že ta jedna poradna může žárlit na tu druhou a potom to brání té spolupráci. Nevím vlastně čím to je způsobené, když o tam mluvím, ale to není vždycky, máme velmi dobrou spolupráci. Někdy může být nevýhodou, že se organizace trošku překrývají, že z části dělají podobnou činnost, pak tam možná vzniká ta rivalita. Je tam třeba si vyjasnit, v čem se překrývají a v čem jsou jiní. Hradec je třeba dobře zasíťovaný, ale u jiných lokalit tam ty služby nejsou tolik obsazený jako tady v Hradci Králové. Třeba na Broumovsku ty služby moc nejsou.“

Informantka ZDVOP vidí výhody a nevýhody hlavně v **poskytování informací mezi institucemi**: „Výhodou je, že každá organizace nám dá střípek do skládky příběhu toho dítěte. V tomhle zároveň spatřuji nevýhodu, protože není jisté, že se k nám ten střípek dostane. Občas, když se k nám dítě dostane, tak musíme všechny obtelefonovat, zjišťovat si od nich informace, vyžádat si různé zprávy, tak abychom měli zmapovanou situaci toho dítěte, abychom věděli, co se skutečně v té rodině událo, abychom na tom mohli stavět tu naši práci.“

Ačkoliv **informantka DDŠ** vidí spíše výhody ve spolupráci s OSPOD, upozorňuje i na nevýhodu: „S OSPOD máme docela dobrou spolupráci, tím že jsou ty děti hodně problémové, ale zase jak který OSPOD. Někdy i ten OSPOD dokáže nadělat víc škody než užítku, protože těm dětem naslibují hory doly, zlatý les, aby vypadali dobře a pak je kolikrát i podrazí určitým způsobem, když slib není možné splnit.“

Shrnutí DC3

Z odpovědí na tazatelskou otázku č. 7 vyplývá, že pro všechny informanty hraje důležitou roli OSPOD, je zde zřetelná jeho koordinační činnost. Podobnou roli mají nestátní neziskové organizace poskytující sociální služby v problematice domácího násilí.

Informantka OSPOD dokonce nezmínil žádné jiné instituce, které by pro něj byly důležité. Instituce zřizované státem jako školy, školky, úřady, soudy, ale i intervenční centra byly zmíněny nanejvýš třikrát, policie pouze jednou.

Dle zjištění na základě osmé tazatelské otázky by se dalo říct, že jsou informanti celkově spokojeni se spoluprací institucí nebo zaujímají neutrální postoj jako informantka NRP nebo ZDVOP, které tvrdí, že spokojenost se spoluprací závisí na lidech. Největší progres informanti zaznamenali u OSPOD. Ačkoliv jsou informanti převážně spokojeni, uvádí i nevýhody spolupráce, které mohou sloužit jako podněty ke zlepšení.

V reakci na devátou tazatelskou otázku informant DKC poukazuje na výhody vzájemné podpory institucí a rozdělení si práce tak, že mají možnost se specializovat. Nebývá ovšem dobrá koordinace za institucemi, instituce dobře neinformují o tom, co přesně dělá. Bývá patrná i profesní rivalita, když se instituce v některých činnostech překrývají, což mi přijde paradoxní, protože v některých zasíťovaných oblastech rivalita brání spolupráci a v jiných ty služby nejsou. Informantka ZDVOP vyzdvihuje spolupráci institucí v tom, že každá podá informace ke složení příběhu dítěte, který potřebují k práci. Vidí v tom ale i nevýhodu, protože se někdy informací musí dopátrat sami a hrozí tak, že se k informacím nedostanou. Informantka DDŠ se zaměřila především na OSPOD, uznává jeho vstřícnost a úzkou spolupráci s rodinou, ale problém vidí v tom, když něco sociální pracovník dítěti slíbí a ví, že to vychovatelé nemohou splnit. Informantka NRP ovšem ukazuje v odpovědi na TO8 na zlepšení OSPOD za poslední roky, a to v otevřenějším přístupu k doprovodným organizacím.

DC4 – jak v praxi vypadá vývoj problematiky domácího násilí páchaného na dětech

V dílčím cíli č. 4 bych ráda prostřednictvím odpovědí na tazatelské otázky č. 10-12 zjistila, jestli informanti sledují nárůst počtu ohrožených dětí v rámci svých služeb, jestli jim něco komplikuje práci s touto cílovou skupinou a zda je podle nich zájem o problematiku adekvátní.

V odpovědích na **TO10** se informanti příliš neshodli. Informant DKC a informantka OSPOD mají pocit, že se **počty dětí ohrožených domácím násilím zvyšují**, a to z různých důvodů: „Podle naší zkušenosti mám pocit, že se to zvyšuje. Je více rozvodů a

v těch vztazích se objevuje násilí a děti jsou tomu vystavené, tudíž jsou svědky domácího násilí. Obecně bych řekl, že ta agrese stoupá. Výzkumy to ukazují v rodinách a mezilidských vztazích. Velký prostor by zasloužila otázka, proč ta agrese stoupá. Je tam hodně faktorů. Myslím si, že je to hodně v rodině, sezdávají se mladí jedinci, kteří nejsou osobnostně zralí a dochází hodně ke konfliktům, děti jsou tomu vystavení a v dospělosti u nich mohou být ty projevy agrese, takže tím se to zvyšuje. Rodina jako taková je dnes v ohrožení, obzvláště v dnešní době globalizace. Významným faktorem je i to s kým se setkávám, pokud se setkávám s lidmi, kteří jsou násilní, mohou mít na mě vliv a můžu být taky násilný. Spoustu násilí je i v televizi, na sociálních sítích. Děti můžou vidět brutální násilí v přímém přenosu a jestliže jsou ve vývoji, může je to poznamenat.“ (**Informant DKC**) „Co se procentuálně týká, tak bych řekla, že ten počet bude o něco vyšší, ale to bude i tím, že se o této problematice více mluví a tolik lidí se to nebojí přiznat.“ (**Informantka OSPOD**)

Rozporuplné zkušenosti měla **informantka CPP**: „Ted aktuálně jich máme míň, tedy to množství, které ho aktuálně zažívá. Zůstávají nám ale stále i klienti, kteří si v minulosti domácí násilí zažili. Co se týká primární prevence, tak je to standartní, že je to jedno z nejčastějších témat, které se tam řeší. Dost často se tím předchází vztahy s vrstevníky, šikana, rvačky a podobně. Je to jedna z těch stálic, společně se vztahy ve škole a sebepoškozováním.“

Informantky NRP, DDŠ a ZDVOP pociťují, že se **počty dětí v zařízeních snížil**: „Řekla bych, že ten počet je v podstatě stejný, je tam akorát důležité to, že už ty čísla dětí, co jsou po ústavech se snížila, především u dětí do tří let věku. U nás v Králověhradeckém kraji se teda snížila rapidně ta čísla. A že by se zvyšovali statistiky to si nemyslím, myslím si, že je to tak na stejno.“ (**Informantka NRP**) „Zaznamenáváme spíš úbytek. U nás je to těžké, záleží, jaká je naplněnost toho zařízení ústavní výchovy, pokud je naplněnost malá, tak se ty děti tam dostanou spíš, pokud vysoká, tak skončí v klobáčku nebo se k nám vůbec nedostanou. Ted' ji máme volnou.“ (**Informantka DDŠ**) „Ten počet dětí se hodně snížil. Zařízení konkrétně prošlo transformací systému péče o ohrožené děti, kvůli které nám byla snížena kapacita, a to o polovinu. To došlo z toho důvodu, že systém té péče je tlačen legislativou a vyššími orgány, aby bylo dítě co nejdéle v biologické rodině. Toto se

neblaze podepisuje na tom dítěti, ale i na té rodině, v mnoha případech vidíme, že dítě k nám mohlo a mělo být umístěno mnohem dříve.“ **(Informantka ZDVOP)**

Dále v odpovědích na **TO11 informantka ZDVOP** odkazuje na předchozí odpověď a zdůrazňuje, že jí **komplikuje práci legislativa**: „*Tím, že je ten trend biologické rodiny, tak ta legislativa je taky tak postavena a ty děti jsou v rodině nechávány až za hranicí.*“

Na druhou stranu vyvstávají problémy i když je kapacita zařízení plná, jak tvrdí **informanta DDŠ**: „*Když jsou ty skupiny naplněné a je tam třeba těch osm dětí, tak tam není prostor na individuální práci. Jsou tam často těžší a hůř zvladatelné případy a na tyhle děti se pak nedostane pozornost a oni ji potřebují, aby viděli, že je i něco jiného než násilí.*“ **Legislativní změny** by uvítal i informant DKC a informantka NRP: „*Vylepšit se dá spoustu věcí. V mezidobí, kdy se řeší třeba rozvodové řízení bych vylepšil to, aby to dítě bylo chráněno, dejme tomu, že by změnilo i to výchovné prostředí po tu dobu. Nebo když je stalking, tak ty děti jsou tomu taky účastni. Proto je třeba i nějaké přísnější opatření v těchto formách násilí, třeba právě změna toho prostředí, v tom bych viděl velké zlepšení. Doporučil bych i změnu váhy fyzického a psychického násilí. Pokud je dítě týráno psychicky, tak to zdaleka nemá takovou váhu jako fyzické týrání. Pokud dítě má známky po fyzickém týrání, tak to policie vidí a registruje, ale pokud tam je psychické násilí, tak to pro ně není moc vážné. Tam bych to legislativně zlepšil a nějak uchopil.*“

(Informant DKC) „*Je to nesoulad jednotlivých soudů, protože každý soud, v každém okrese a vlastně i v každém kraji si legislativu OSPOD vykládá po svém, takže se hodně liší různé způsoby provedení některých rozhodnutí, rozsudků, nabití právní moci. To jsou věci, které jsou u každého soudu úplně jinak a pak vzniká zmatek, tady by bylo potřeba, aby ta praxe byla jednotnější. Stejně tak OSPOD i úřady si tu legislativu vysvětlují taky trochu jinak, pak pro ty děti a pěstouny je těžké vyznat se v tom. Co nás také trápí je nedostatek financí na služby pro pěstounské rodiny, protože ten příspěvek na výkon pěstounské péče, ze kterého jsme financovaný, je vlastně ve stejné výši jako byl na začátku v roce 2013, kdežto služby jsou dnes až třikrát dražší, než bývaly.*“ **(Informantka NRP)**

Jako jediná **informantka CPP** popisuje **komplikace v přímé práci s dítětem**: „*Když se nám nepovede navázat ten vztah založený na důvěře, tak se mu nechce svěřovat. Je to o nějakém čase. Měli jsme klienta, který prožíval aktivní fázi, byl v rodině, kde docházelo k domácímu násilí a trvalo to rok, než nám ten klient byl schopný věřit natolik, abychom*

mohli nějak podpořit tu změnu v rodině. Také nemáme tak velké možnosti, jak situaci změnit, protože naším primárním klientem je dítě a ne rodič, takže když to dítě chce, aby to zůstalo jen mezi námi a čerpat podporu jen pro sebe, tak my se dál nedostaneme, pokud to nenaplnuje skutkovou podstatu oznamovací povinnosti.“ Jediným pracovníkem, který si nevzpomněl na žádné komplikace byla informantka OSPOD.

Informanti DKC, CPP a OSPOD se na **TO12** vyjadřují kladně a potvrzují zájem o problematiku domácího násilí: *„Myslím si, že ano, je o to zájem u mnoha organizací jako jsme my. Myslím si, že i na řadě OSPODů je zájem dělat věci trochu jinak, určitě efektivněji. Snahu vidím i na soudech, kdy zavádí Cochemsky model. Vidím zájem společnosti dělat něco jinak. Na úřadě vlády je přímo pracovní skupina pro práci s dětmi. Rok od roku je ten zájem větší. Můžeme se účastnit stáží. Jsou i finance abychom mohli absolvovat stáže v zahraničí a získávat nové metody a informace atd., ale je to také na dlouhou trať u nás.“* (**Informant DKC**) *„Mám pocit, že se s tímto tématem často setkávám, ať už na odborných konferencích nebo na interdisciplinárních setkáních.“* (**Informantka CPP**) *„Pomoc se určitě vyvíjí a tím že je o tématu víc hovořeno, tak o této problematice oběti více vědí a nemusí se o tom bát promluvit. Dřív se za to lidé více styděli a báli se to přiznat, zatímco dnes je tento problém dost známý a je hodně institucí, které pomáhají, takže vývoj jde dopředu.“* (**Informantka OSPOD**)

Mezi ty, kteří zájem o problematiku vidí, ale **nejsou si jistí, jestli je adekvátní** patří informantka ZDVOP a NRP: *„Zájem určitě je, tomu svědčí ta transformace systému péče o ohrožené děti, ale nejsem si jistá, jestli je to adekvátní.“* (**Informantka ZDVOP**) *„O tuhle problematiku je zájem pořád, nejen v posledních letech. Co trápí hodně nás je spíš pokles zájmu o náhradní rodinnou péči, pěstounů není dost a těch přechodných spíš ubývá.“* (**Informantka NRP**)

Změny v zájmu o problematiku nepozoruje pouze **informantka DDŠ**: *„Já si myslím, že je to pořád stejné, že se to nějak výrazně nemění. Když si vezmu že prokázat týrané dítě ve škole, kroužku nebo jinde, tak je to strašný problém, protože se každý bojí. Špatně se to dokazuje, je to boj na dlouhou trať, obzvlášť u psychického násilí.“*

Shrnutí DC4

Odpovědi na desátou tazatelskou otázku, zda se snižuje či zvyšuje počet dětí využívajících služby institucí byly velmi rozdílné. Informant DKC byl jednoznačně názoru, že se počty dětí zvyšují a je to především zvyšující se agresí ve společnosti v televizi i na sociálních sítích, globalizací a tím, že se lidé sezdávají příliš mladí. Informantka OSPOD měla pocit, že se také zvyšují, ale ohledně příčiny byl pozitivnější a uvedl, že je to kvůli tomu, že se o problematice více mluví a lidé se to tolik nebojí přiznat. Informantka CPP však už zaznamenal menší nárůst dětí, které aktuálně zažívají domácí násilí. Informantka NRP měl pak pocit, že počty se nemění, ale přiznal, že počty dětí, které jsou po ústavech se snížily, což potvrdila i informantka ZDVOP a DDŠ.

Ačkoliv se snížení kapacit zařízení ZDVOP a jiných může zdát jako pozitivní zpráva, informantka ZDVOP si to v odpovědi na TO11 nemyslí. Uvádí, že v rámci transformaci systému péče o ohrožené děti museli sice snížit kapacitu až o polovinu, legislativa však tlačí na to, aby děti zůstávaly co nejdéle v biologické rodině, což taky znamená, že tam zůstávají někdy až příliš dlouho a bylo pro ně lepší dřívější umístění do zařízení. Pokud je ovšem kapacita zařízení třeba v dětské domově se školou plná hrozí, že se dětem nedostane tolik pozornosti, kolik by v jejich situaci potřebovaly. Informantka NRP řeší jiné problémy, a to nesoulad jednotlivých soudů, kdy si každý vykládá legislativu jinak a nedostatek financí na služby pro pěstounské rodiny, zatímco informant DKC chválí dostatek financí i na zahraniční stáže. Co však komplikuje práci informantovi DKC je nevhodné výchovné prostředí například při rozvodu, komplikuje to práci s dítětem. Komplikace také vidí v tom, jak policie pohlíží na psychické násilí, nedává mu takovou váhu, jakou by si zasloužilo a bylo by to třeba legislativně upravit. Jako problém považuje informantka CPP situaci, kdy nedokáže s dítětem navázat důvěrný vztah, brání to řešení situace stejně tak, jako když dítě odmítá navázání spolupráce v případě domácího násilí i s rodiči.

V odpovědích na poslední tazatelskou otázku informanti potvrdily, že se s problematikou domácího násilí setkávají a mnohé instituce dělají pokroky, ale také zdůraznily, že je ho třeba, protože řešení tohoto problému je na dlouhou trať. Informantka ZDVOP poznamenala, že zájem o problematiku je, ale pochybuje už, jestli je adekvátní už kvůli zmiňované transformaci systému. Informantka NRP také souhlasí se zájmem

o problematiku domácího násilí, ale také si není jistá, jestli je adekvátní, poukazuje na malý zájem o náhradní rodinnou péči. I když je pro ohrožené dítě podstatná, není dostatek pěstounských rodin a přechodní pěstouni ubývají. Informantka DDŠ vyhodnotila, že zájem je přibližně stejný.

5.5 Závěrečné vyhodnocení výzkumného šetření

V rámci prvního dílčího cíle se mi podařilo představit specifika práce odborníků v jednotlivých institucích a výčet toho, co každá instituce považuje za podstatné při práci s ohroženým dítětem. V čem se instituce často shodovali byla důležitost psychické pomoci a prvotní kontakt pracovníka s dítětem. Ukázalo to jedinečnou roli každé z institucí a také to, že jsou potřeba, stejně jako jejich spolupráce. Pro většinu institucí bylo pro budoucí práci s ohroženým dítětem důležité vytvořit pocit bezpečí a důvěry, ačkoliv je to velmi komplikované. U každé instituce ho vytvářeli jinak s ohledem na aktuální situaci dítěte, čas, který s ním měli vyhrazený a typ práce. Jako příležitost ke zlepšení považují preventivní činnost, především u institucí, které se přímo nezaměřují na děti jako oběti domácího násilí, i když právě ony tvoří velkou část klientely, která potřebuje pozornost.

Jakou pozornost pracovníci institucí věnují ohroženým dětem ukázal výstup z druhého dílčího cíle. Většina informantů věděla, že je rozdíl mezi následky u přímé a nepřímé oběti a někteří je dokázali i popsat. Někdy mi však nepřišlo, že by je pro práci považovali za stěžejní, odkazovali spíše na práci psychologa. Přijde mi důležité, aby odborníci dokázali pracovat u dětí pracovat s následky domácího násilí třeba i v rámci sociální práce, protože právě sociální pracovníci mnohdy bývají prvními odborníky, kteří se s dítětem, jenž zažívalo domácí násilí, setkávají. Mezi ty, kteří se s dítětem setkávají jako první patří i policie, ta ovšem mnohdy nepovažuje psychické týrání za závažné, proto by byla vhodná legislativní úprava tohoto problému, jak poukazuje i jeden z informantů. Jako nejčastější následky, které u dětí informanti nejvíce pozorují patří problémy navazování vztahů v budoucnu, nízkou míru tolerance, pocit viny a to, pokud děti vyrůstající v rodině s domácím násilím, násilí mohou brát jako normu. Myslím si, že je tedy třeba práci soustředit i na řešení těchto následků. V eliminaci následků pak pomáhá hlavně psycholog a jeho metody, velký důraz je kladen také na rodiče a blízké osoby

dítěte, pokud nespolupracují může léčba trvat mnohem déle. Padl zde také návrh na legislativní úpravu v případě období, kdy se rodiče rozvádějí a mají konflikty, nemělo by tomu být dítě přítomno a po tuto dobu by mělo být v jiném výchovném prostředí, situace má totiž neblahý vliv na jeho úzdravu. Setkala jsem se také s netradičním názorem, že se následky nedají zcela eliminovat a domácí násilí může přinést i pozitivní následky, to informantka uvádí třeba v případech, kdy se dívka rozhoduje, jestli s klukem začít vztah, pokud se jí zdá něco v nepořádku.

V otázkách spolupráce byl pro všechny instituce důležitý OSPOD a nestátní neziskové organizace. Podle některých informantů se vybrané orgány sociálně-právní ochrany dětí snaží o pozitivní změnu v přístupu, jsou otevřenější a naučily se využívat třeba i doprovodné organizace. Problémem může být však přístup k dětem, kdy jim můžou něco slíbit, ačkoliv ví, že to nelze splnit, tímto pak mohou zapříčinit nedůvěru dětí v pracovníky OSPOD a komplikovat tak práci i dalším spolupracujícím institucím. U třetího dílčího cíle vyvstalo mnoho podnětů ke zlepšení ve spolupráci institucí. Dala by se zlepšit koordinace za organizacemi, informovanost o tom, co instituce vlastně dělá, instituce by také měly podat veškeré informace o dítěti instituci, která s dítětem začíná pracovat. Překvapilo mě, že i v oblasti ochrany ohroženého dítěte existuje profesní rivalita, když si jednotlivé instituce konkurují ve svých službách, přitom jsou tu i oblasti, které jsou stále málo zasítované.

Zájem o problematiku domácího násilí je zjevný, všichni informanti si ale nemyslí, že je adekvátní. Legislativa totiž tlačí na to, aby v rámci transformace systému péče o ohrožené děti zařízení jako třeba ZDVOP a dětské domovy snižovaly kapacitu, ale znamená to také, že děti zůstávají v nefunkční rodině až příliš dlouho, což pak může vést k horšímu psychickému stavu dítěte a znamenat více práce právě pro psychology a dětská krizová centra, kde naopak sledují nárůst klientů. Nejednotnost soudů je také záležitostí legislativy, která by byla třeba řešit. Jednotlivé soudy a OSPOD si mohou legislativu vykládat jinak, liší se pak způsoby provedení některých rozhodnutí, rozsudků, nabití právní moci a podobně, což nejen klientům způsobuje zmatek. Další problém shledávám v menším zajmu o jiné oblasti, které se přímo na domácí násilí nesoustředí, ale poskytují určitou ochranou dítěti, které domácí násilí zažilo. Důsledkem nezájmu je pak nedostatek

financí třeba na služby pro pěstounské rodiny. Podle jednoho z informantů celkově není velký zájem o náhradní rodinnou péči, pěstounů není dost a těch přechodných spíš ubývá.

Závěr

Otázka domácího násilí páchaného na dětech je pro společnost palčivá, už kvůli tomu, že domácí násilí je příliš častým a zároveň skrytým jevem, který závažně postihuje nejenom dítě, ale i rodinu a tím celou společnost. Pro práci s dítětem a k rozeznání, zda prožívá domácí násilí je zásadní znát samotné vymezení pojmu domácí násilí, ohrožené dítě a jeho potřeby, formy ohrožení dítěte a následky, které zanechává právě domácí násilí. První polovina práce tak představuje teoretické vymezení praxe ochrany dítěte před domácím násilím v České republice, hlavně v kontextu sociální práce. Jak je známo, v sociální práci je spolupráce různých oblastí zcela zásadní, aby byl problém efektivně řešen, a tak je koncipována i tato závěrečná práce. Představila jsem zde role a spolupráci institucí zaměřených na sociální práci, právo, psychologii, pedagogiku a jiné disciplíny, které jsou pro ochranu dítěte ohroženém domácím násilím stěžejní. Před i při vypracování teoretické části jsem čerpala z relativně dobře dostupných monografií, ale i ze sborníků, slovníků, zákonů a internetových zdrojů. Teoretickou částí jsem pozvolna uvedla a navázala na část praktickou.

Cílem empirické části bylo komparovat postoje odborníků různých institucí zapojených do ochrany dítěte ohroženého domácím násilím na současný stav a vývoj problematiky domácího násilí. Myslím si, že se mi podařilo splnit cíl výzkumu, dojít k zajímavým a podnětným informacím, i přes původní obavy, aby získané informace nebyly příliš obecné. Proto i polostrukturovaný rozhovor považuji za vhodně zvolenou metodu výzkumu, napomohl mi k získání přesnějších informací, a tak i ke splnění dílčích cílů.

Z výzkumu plynou mnohá zjištění, v první řadě bylo však důležité jednotlivé instituce představit, včetně jejich jednotlivých specializací v práci s dítětem, k tomu sloužily úvodní tazatelské otázky. Každá z institucí má možnost specializovat se, dochází tak k větším pokrokům v práci s ohroženou skupinou, nehledě na to, že se instituce navzájem svou specializací doplňují. Zmiňovaná spolupráce nese také i své nevýhody. Jedním z hlavních problémů je koordinace a špatná úroveň poskytování informací mezi institucemi třeba o konkrétním dítěti či o vlastních nabízených službách. Velký problém vidím i v tom, že si instituce často konkurují ve svých službách a vzniká mezi nimi rivalita, přitom v jiných územních oblastech může být těchto služeb nedostatek. Progres

ve spolupráci s ostatními institucemi informanti zaznamenali u OSPOD, který je dle odpovědí ve spolupráci nejdůležitější. U některých pracovníků OSPOD jsem si však povšimla nízké pozornosti k psychickému stavu dítěte, což může způsobit, že se nebude cítit bezpečně. Pocit bezpečí a důvěry dítěte je pro práci většiny institucí klíčový, podobně jako první kontakt pracovníka s ohroženým dítětem. Zapracovat by bylo třeba i na preventivní činnosti některých institucí, a to hlavně u těch, které se přímo nespecializují na oběti domácího násilí, ačkoliv právě tyto oběti vytváří velkou část klientely v instituci a mnohdy zde tráví velké množství svého času.

Další oblastí mého zájmu byla pozornost, kterou odborníci dítěti ohroženému domácím násilím dávají. Co se týče následků domácího násilí, které se na dítěti projevují, informanti jim věnují pozornost a pracují s nimi, což je důležité, protože mnohdy to bývají právě oni, jenž s dítětem jako první pracují. Oprávněně však odkazují v další práci na psychologa. Ukázalo se, že u přímé oběti bývají některé následky často závažnější, což by ovšem nemělo znamenat, že v případě řešení domácího násilí bude policie považovat psychické týrání jako celkově méně závažné, jak se v praxi ukazuje. Tento problém by bylo vhodné legislativně uchopit, stejně jako problém dočasně nevhodného výchovného prostředí například v případě rozvodu rodičů, jenž brání úzdravě dítěte.

Zájem o řešení domácího násilí je skutečně velký, jak dokazují odpovědi informantů, ale třeba i schválení Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019 – 2022 nebo dobré financování některých organizací zaměřených na pomoc obětem domácího násilí. Velké mezery však vidím v legislativě a v rozporu, který vzniká spekulací, jestli dítě umístit či neumístit do vhodného zařízení, zde vyvstává otázka vhodná k dalšímu šetření, jestli je takový zájem v podobě transformace systému péče o ohrožené děti adekvátní, když může způsobit více škody než užitku. Dále je problém v nejednotnosti soudů a v menším zájmu o instituce, které jsou pro děti ohrožené domácím násilím podstatné, ačkoliv se na domácí násilí přímo nezaměřují. Myslím tím například malý zájem o oblast pěstounské péče.

Seznam knižních zdrojů

1. BAŠTECKÁ, Bohumila, ed. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009. 515 s. ISBN 978-80-7367-470-0.
2. BECHYŇOVÁ, Věra et al. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007. 229 s. ISBN 978-80-86684-47-5.
3. BECHYŇOVÁ, Věra a KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
4. BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: základy krátké terapie zaměřené na řešení*. Praha: Portál, 2013. 167 s. ISBN 978-80-262-0500-5.
5. BĚLÍK, Václav a SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava. *Tvorba odborné práce: vysokoškolská učebnice pro studenty sociálně pedagogických oborů*. First edition in Tribun EU. Brno: Tribun EU, 2016. 121 s. ISBN 978-80-263-1021-1.
6. BĚLÍK, Václav et al. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. 120 s. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0599-1.
7. CIMRMANNOVÁ, Tereza et al. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. 197 s. ISBN 978-80-246-2205-7.
8. ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. 137 s. ISBN 978-80-904854-0-2.
9. DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
10. GULOVÁ, Lenka, ed. a ŠÍP, Radim, ed. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. 245 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4368-4.
11. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
12. HOSÁK, Ladislav et al. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 647 s. ISBN 978-80-246-2998-8.
13. JEDLIČKA, Richard et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. 544 s. Psyché. ISBN 978-80-247-5447-5.

14. JEŽKOVÁ, Veronika a VOŇKOVÁ, Jiřina. *Vaše právo!: první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. 9., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ProFem, 2017. 124 s. ISBN 978-80-904564-8-8.
15. KALIBOVÁ, Petra a KALIBA, Martin. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 91 s. ISBN 978-80-7435-507-3.
16. *Katalog poskytovatelů sociálních služeb a služeb souvisejících se sociální oblastí na území ORP Vyškov*. Zlín: Centrum pro komunitní práci pro CpKP východní Morava, 2019. 102 s. ISBN 978-80-87809-69-3.
17. KOTKOVÁ, Martina et al. *Domácí násilí v kontextu rodiny a práce*. Brno: Spondea, 2014. 127 s. ISBN 978-80-260-7191-4.
18. KOŽÍŠEK, Martin a PÍSECKÝ, Václav. *Bezpečně n@ internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada Publishing, 2016. 175 s. ISBN 978-80-247-5595-3.
19. KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. ISBN 978-80-7435-411-3.
20. LANGMEIER, Josef, BALCAR, Karel a ŠPITZ, Jan. *Dětská psychoterapie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. 431 s. ISBN 978-80-7367-710-7.
21. LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 4. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
22. MACHALOVÁ, Tatiana. *Domácí násilí: filosofická analýza pojmu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 81 s. ISBN 978-80-210-6765-3.
23. MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. 182 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
24. MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2010. 214 s. ISBN 978-80-262-0522-7.
25. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0213-4.
26. MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita

- Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. 166 s. ISBN 978-80-246-3336-7.
27. MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. Praha: Sdružení SCAN, ©2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
28. PAPRSTEINOVÁ, Lucie, NAVRÁTILOVÁ, Jiřina a BOTEK, Libor. *Domácí násilí: příručka (nejen) pro pastorační pracovníky*. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2019. 109 s. Orientace; svazek 70. ISBN 978-80-7566-149-4.
29. POLÁK, Peter. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 242 s. ISBN 978-80-7598-237-7.
30. PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s. Zde a nyní. ISBN 80-86103-21-8.
31. PROCHÁZKA, Miroslav. *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. V Praze: Pasparta, 2019. 123 s. ISBN 978-80-88290-28-5.
32. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
33. PRŮCHA, Jan. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014. 152 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5232-7.
34. SIKOROVÁ, Lucie. *Potřeby dítěte v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3593-1.
35. STŘÍLKOVÁ, Patricie a FRYŠTÁK, Marek. *Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím*. Ostrava: Key Publishing, 2009. 91 s. Právo. ISBN 978-80-7418-020-0.
36. ŠEVČÍK, Drahomír et al. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. 186 s. ISBN 978-80-7367-690-2.
37. ŠIMKOVÁ, Eva ed. *Socialia 2010 : mezinárodní konference : sociální deviace v kontextu společenských věd : Hradec Králové 14. a 15. října 2010 : sborník příspěvků*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 457 s. ISBN 978-80-7435-091-7.
38. ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. *Krize a krizová intervence*. Praha: Grada, 2017. 285 stran. Psyché. ISBN 978-80-247-5327-0.
39. VANÍČKOVÁ, Eva. *Interpersonální násilí na dětech*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. 37 s. ISBN 978-80-7440-001-8.

40. VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domáci násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přeprac. vydání. Praha: proFem, 2016. 253 stran. ISBN 978-80-904564-5-7.

Seznam internetových zdrojů

1. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Statistiky. *Mpsv.cz*. [online]. 2011 – 2019 [cit. 2019-10-12] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>.
2. Návrh optimalizace řízení systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. *Mpsv.cz*. [online]. SocioFactor s. r. o., 2015 [cit. 2020-18-02] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/optimalizace_rizeni.pdf/ba813db0-5498-a76d-4e10-ece3f1aa2219.
3. Příloha č. 1 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473#p6), 2010-2020 [cit. 2020-18-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473#p6>.
4. Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104), 2010-2020 [cit. 2020-12-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>.
5. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40), 2010-2020 [cit. 2020-12-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.
6. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89), 2010-2020 [cit. 2020-12-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
7. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99), 2010-2020 [cit. 2020-26-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99>.
8. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108), 2010-2020 [cit. 2020-20-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

9. Zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141), 2010-2020 [cit. 2020-26-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>.
10. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292), 2010-2020 [cit. 2020-26-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>.
11. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. *Zakonyprolidi.cz*. [online]. [AION CS, s.r.o.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359), 2010-2020 [cit. 2020-26-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

Seznam tabulek

Tab. č. 1: Počty dětí ohrožených domácím násilím v letech 2010–2018	23
Tab. č. 2: Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek.....	43
Tab. č. 3: Přehled o informantech.....	46